

52230

52230

1933. ÉV 2. SZÁM

FENNÁLLÁS ÓTA 24. SZÁM

A
FELSŐ OKTATÁSÜGYI
EGYESÜLET
KÖZLEMÉNYEI

DR. TAUFFER VILMOS

NYUG. EGYETEMI NYILV. R. TANÁR, ELNÖK

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

DR. MISÁNGYI VILMOS

MŰEGYETEMI NYILVÁNOS R. TANÁR, FŐTITKÁR

BUDAPEST

KIADJA A FELSZŐ OKTATÁSÜGYI EGYESÜLET
1933 MÁRCIUS HAVÁBAN

FELSO OKTATÁSI
EGYETEM
KÖZLEMÉNYEI

1911. ÉVI
KÖZLEMÉNYEI

A kiadásért felelős: *Dr. Misángyi Vilmos.*

Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulságai.

Írta: **Szandtner Pál dr.**, egyetemi ny. r. tanár.

Székfoglaló a Szent István Akadémia II. osztályának 1933. évi február hó 3-án tartott ülésén.

Ez a kis tanulmány az érettségiző ifjúság létszámára és pályaválasztására vonatkozó adatokkal s azokkal a kultúr- és szociálpolitikai fontosabb tanulságokkal foglalkozik, melyekre a mondott adatok figyelmeztetnek. Célkitűzéséhez mértén azt igyekszik vizsgálni, hogy a tényeknek az az alakulása, mely érettségizőink számának és pályaválasztásának újabb jelenségeiben tükröződik, nem mutat-e a nemzet kulturális és szociális életének egészséges fejlődését veszélyeztető tendenciákat s ha igen, miképen lennének a fenyegető bajok megelőzhetők.

A tanulmányhoz az anyagot, elsősorban és alapvetőleg, azok a jórészt csak most és itt napvilágot látó adatok szolgáltatják, melyeket a közoktatásügyi minisztérium által annak idején szervezett Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet, az 1927—28. tanévtől a legutóbbi tanévig elmúlt öt esztendőn át, a középiskoláink záró évfolyamára beírva volt mindkét nembeli összes tanulók rendszeres megkérdezése révén, több mint 26.000 maturandusnak pályatervei felől összegyűjtött¹ s azok a tapasztalatok, melyek az érettségi

¹ A Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet említett adatgyűjtése csak a sz. é. középiskolákra (a gimnáziumokra, reálgimnáziumokra, reáliskolákra és leányközépiskolákra), ezeknek viszont összességére kiterjeszkedett. Egyéb középfokú tanintézeteknek, köztük a két „reáliskolai nevelőintézet”-nek, záróvizsga előtt álló ifjúságáról az Intézet nem vett fel adatokat.

előtt álló fiatalságnak a jelzett intézménnyel lefolytatott s eddig több mint 10.000 tanulmányi és pályaválasztási kérdést felölélő levelezéséből voltak szerezhetők. De jelentős forrásul szolgáltak a tárgy tanulmányozásában, általában is és különösen a multtal való összehasonlításokra nézve, kiváló intézményünknek, a m. kir. Központi Statisztikai Hivatalnak, a tanulóifjúság tanulmányi és szociális helyzetéről, évről-évre, nagy pontossággal felvett s jeles szakszerűséggel feldolgozott és közzétett adatai is.²

I.

Az említett irányokból egybefolyó anyag, a felvett téma első vonatkozását, az érettségizők létszámának alakulását érintőleg, azt a tényt demonstrálja, hogy ez a létszám évről-évre emelkedik.

Az 1927—28. tanévben, a középiskolák záróévfolyamára beírva volt tanulóktól, a Pályaválasztási Tájékoztató Intézet-hez összesen 4487 tanulónak (köztük 3698 fiúnak és 789 leánynak) pályaválasztási egyéni lapja érkezett be. Ugyane lapok száma a következő tanévben 4795-re, utána 5171-re, majd 5683-ra emelkedett, a legutóbbi, 1931—32. tanévben pedig, összesen 4616 fiú- és 1397 leánytanulónak adatait ölelve fel, a maga 6013-at kitevő számszámával már nemcsak elérte, de meg is haladta azt a számot (5963), melyet a hivatalos statisztika, a Nagy-Magyarországon középiskolai érettségire elsőízben jelentkezett egyéneknek eladdigi legmagasabb évi számaként, az 1913—14. tanévről kimutatott.³

² A Magyar Statisztikai Évkönyv kultúrstatistikai adatközlésein kívül különösen értékesek idevágólag: A Magyar Egyetemi Hallgatók Statisztikája, 1930, c. kiadvány, *Laky Dezső* dr., műegyetemi tanár szövegezésében s *Asztalos József* min. osztálytanácsosnak, a Magyar Statisztikai Szemle 1930. és 1931. évfolyamaiban, a főiskolai ifjúság tanulmányi és szociális viszonyait ismertető cikkei.

³ Még feltűnőbb, mert az egész vonalon mintegy 13—15%-kal fölfelé tolódó képet kapunk érettségizőink évi számának alakulásáról, ha azt az érettségi vizsgára tényleg jelentkezett egyének évenkénti számának tükrében szemléljük. A Központi Statisztikai Hivatal vonatkozó adatai szerint ugyanis az 1927/28. tanévben 5272-en (köztük 859 leány), 1928/29-ben 5489-en (köztük 918 leány), 1929—

Az érettségi előtt álló ifjúság létszámának vázolt alakulásában jelentkező emelkedés természetesen az évenként tényleg érettségit tett egyének létszámviszonyainak változásában is érvényesült s a legutóbbi tanévvel e téren is eljutottunk ahhoz a maximumhoz, mellyel a Nagy-Magyarországon középiskolai érettségit szerzett egyéneknek eladdigi legnagyobb évi számát túlszárnyaltuk. Míg ugyanis az 1913—14. tanévben Nagy-Magyarországon összesen 5690 egyén (5441 fiú és 249 leány) tett középiskolai érettségit, addig Csonka-Magyarországon már az 1929—30. tanévben 5824 egyén (köztük 1088 leány), az 1930—31. tanévben pedig 6184 egyén (4986 fiú és 1198 leány) szerzett meg magának ily képesítést.⁴

Kétségtelen, hogy az elsorolt adatokból kivilágló az a tény, hogy érettségizőink létszámában a leánytanulók aránya az utolsó öt év alatt majdnem megkétszereződött, az 1913—14. tanév idevágó viszonyaihoz képest pedig megötszöröződött, némely részletekben módosítja azoknak a kultúr- és szociálpolitikai problémáknak megoldását, melyeket a maturázók évi számának állandó emelkedése felszínre vet. Bizonyos azonban

1930-ban 5926-an (köztük 1084 leány), 1930/31-ben pedig már 6350-en (köztük 1928 leány) jelentkeztek első ízben érettségi vizsgálatra. Ezek az adatok a fentiekben részünkről alapul vett adatoktól amiatt különböznek s adatainknál számszerűleg amiatt magasabbak, mert két oly intézetnek, az ú. n. „reáliskolai nevelőintézetek”-nek adatait is magukban foglalják, amely intézetek ifjúságáról, mint ezt már említettük, a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet nem vett fel adatokat s mert oly érettségizők adatait is felölelik, kik nem közvetlenül a középiskola VIII. osztályából, hanem későbbben, vagy pedig valamely más típusú tanintézetből, különbözeti vizsgálattal, jelentkeztek középiskolai érettségire.

⁴ Az 1931/32. tanévben középiskolai érettségit tett egyének számáról végleges adat még nem áll rendelkezésre. Ezt a számot, a Központi Statisztikai Hivatal igazgatója, *Kovács Alajos* dr., a Magyar Statisztikai Szemle 1932. évi szeptemberi füzetében közreadott cikkében, az érettségit tett fiútanulókat illetően 5465-re becsüli. Minthogy az érettségiző egyének létszámán belül a leányok száma, évről-évre, oly mértékben emelkedik, hogy az 1930/31. tanévben érettségizett leányok már 19·4%-át adták az ugyanazon évben érettségit tett egyének egész kontingensének, ennek az arálynak és a fent hivatkozott becslésnek alapulvételével az 1931/32. tanévben középiskolai érettségit tett egyének összlétszáma legalább 6780-ra tehető.

az is, hogy magukat ezeket a kérdéseket az imént jelzett körülmény el nem tünteti, sőt érdemiségükben még csak nem is devalválja. Egyfelől ugyanis ma már ott tartunk, hogy érettségizóink évi száma, a maturázó leányok kontingensének levonása esetében is meghaladja a maiaknál normálisabb béke-évek idevágó maximumát, másfelől ha a mondott létszám az említett maximum alatt maradna is, felmerülne a kérdés, hogy a mai Magyarország kultúrszükségletei, gazdasági viszonyai és szociális struktúrája, a „kultúrfölény“ helyesen értelmezett kívánalmának minden elismerése és szorgalmazása mellett is, igénylik- vagy legalább megbírják-e a magasabb kiiskolázásra törekvésnek azt a mértékét és irányát, mely a sajátosan középiskolai végzettséget szerző egyének számának évenkénti gyarapodásában újabban élénk tárul.

Egyoldalúság lenne állítanunk, hogy maturázóink számának emelkedése semmiféle szempontból sem öröndetes. Az a műveltség, melyet középiskoláink hivatvák nyújtani, kétségkívül oly magas szellemi érték, mely a legkülönbébb élet-körülmények között is előnyösen hasznosítható s gondolkodásban és lelkületben is felemeli azokat, kik benne nemcsak formailag, hanem valóban is részesednek. A kultúrának ily színvonalára való törekvés bizonyára csak öröndetes valami; annál öröndetesebb, mert Nagy-Magyarország idevágó viszonyait meghaladó méretei, önmagunk és a kultúrvilág előtt is igazolhatják a megállapítást, hogy az ország lakosságának azt a kontingensét, mely fiainak felsőbb kiképeztetésével a magasabb műveltség értékeit az egyesek és a köz javára megszerezni és hasznosítani törekedett, Nagy-Magyarországon is szinte kizárólag ugyanaz a magyar elem szolgáltatva, mely a magasabb kultúráról a mai szűk határok és súlyos gazdasági gondok közepette sem tud és akar lemondani.

A kultúra azonban nem abszolút öncél, hanem csak elsőrendű eszköz és fegyver az egyének és a nemzetek létért való küzdelmében. Mértékét és irányát, mennyiségét és minőségét elsősorban nem tradícióknak és jobb jövőbe vetett remény-ségeknek, hanem a mindenkori viszonyok valóságának s ezen belül is a gazdaságosság követelményeinek kell meghatározniok.

Ha ennek az álláspontnak perspektívájából szemléljük érettségizőink számának alakulását s azt a fölfelé törő tendenciát, mely abban jelentkezik, aligha tévedünk annak megállapításával, hogy érettségizőink újabb létszámadataiban a maturázóknak és maturáknak oly inflációjával állunk szemben, mely kultúrpolitikai és szociális vonatkozásokban egykép aggályt kelthet és a továbbiakra nézve prevenciókat tanácsol. Ha érettségizőink száma most is csak akkora hányadát (0.03012%) tenné az ország össznépeességének (8,688.319 fő), mint tette 1913—14-ben az akkori kiszámított népeességnek (18,893.225 fő) s ha érettségizőink létszámában a leánytanulók jelenleg is azzal a hányaddal (4.3%) szerepelnének, mely reájuk a mondott létszámból a békeidők utolsó esztendejében esett, úgy például az 1930—31. tanévben érettségit tett egyének száma mindössze csak 2616 körül mozgott volna s ebben a számban az érettségit tett leányok csak mintegy 112 főnyi kontingenssel részesedtek volna.⁵

Az a körülbelül 3500—3600 főnyi többlet, melyet az 1930—31-ben érettségizett egyének száma az ugyanezen tanévre normálisnak kiszámított kontingenssel szemben mutat, a sajátosan középiskolai végzettségre való törekvésnek annál inkább és annál nagyobb hipertrófiáját jelzi mai társadalmunkban, mert gazdasági és társadalmi életünk a világháborút megelőző időkben a mainál minden idevágó vonatkozásban kiegyensúlyozottabb és felvevőképesebb volt és mert a békekötés óta eltelt idő alatt semmiféle oly tudatos intézkedés sem merült fel társadalmunk életében, mely a középiskolai végzettség megszerzésére irányuló hajlandóságot az egyesekben szándékosan fokozni kívánta volna és kívánná. A különféle életpályáknak és foglalkozásoknak előképzettségi követelményei, legalább formailag és jogilag, nem módosítottak és módosul-

⁵ Fenti arányítást megfelelőbb lett volna amaz évek (az 1896. és 1914. év) elveszületttei számának alapulvételével eszközölni, amely évfolyamokban, egyfelől az 1913/14-ben, másfelől az 1930/31-ben érettségit tett egyének születtek; az ország területében időközben beállott változások folytán azonban az 1930/31-ben érettségit tett egyének születési évéből, 1914-ből, nem állott rendelkezésünkre az ország megmaradt területén elveszületett egyéneknek pontos száma.

tak oly irányban, hogy egyes foglalkozások és pályák, melyekre régebben egyszerűbb vagy másirányú előképzettség kvalifikált, újabban sajátosan a középiskolai érettségítől hozattak volna függésbe. Gazdasági viszonyaink sem alakultak úgy a háború után, hogy számbavehető mértékben termeltek volna ki olyan új pályákat és foglalkozásokat, melyekhez középiskolai matúrara lenne szükség. Sőt ha a köz- és magánhivatalok kereteiben a békekötés óta véghezvitt nagymérvű létszámcsökkenésekre gondolunk, vagy ha azt a tényt mérlegeljük, hogy kultúrpolitikánk, a háború után, új típusú szakiskolák bevezetésével (felső mezőgazdasági iskola), a középfokú oktatás terén inkább a szakirányú kiképzésnek, semmint a szoros értelemben vett középiskoláknak fejlesztése irányában haladt, azt kell mondanunk, hogy a társadalmunk iskolázási törekvéseinek irányát érintő szándékos beavatkozások a középiskolai végzettség utáni vágyakozást csak csökkenthették volna.

Azok a többletek tehát, melyeket a békekötés óta érettségizett egyének évi számai, e számoknak a háború előtti viszonyokra redukálható normálkereteivel szemben, mind nagyobb és nagyobb arányban reprezentálnak, a sajátosan középiskolai végzettségre való törekvés oly túltengésének szimptómái, amely túltengésnek megvannak ugyan a maga okai, de amely túltengés, mint indítékaiban sem egészséges jelenség, még a benne érdekelt egyesekre nézve is erősen kérdéses és viszonylagos értékű, a köz szempontjából pedig több okból sem lehet kívánatos.

Nem kívánatos ez a túltengés elsőben is kultúrpolitikai szempontból. A benne kifejezésre jutó egyoldalú termelés nemcsak nem mozdítja elő, hanem éppen hátráltatja azt a kultúrpolitikai helyes célt, hogy a nemzet mindenkor kellőképp adaptált kulturális felkészültséggel tudja megvívni harcát azokkal az akadályokkal, amelyek ellenére is, nemcsak élni, de mennél tovább és mennél jobban élni hivatott. Amint ez a cél kultúrpolitikánk irányítóira és intézőire azt a feladatot hárítja, hogy a mindenkinek egyaránt szükséges elemi ismeretek elsajátíthatása végett kellőszámú népiskoláról, az arra alkalmasak továbbképzése érdekében pedig az értelmi képes-

ségek alaptípusaival számotvető közép- és felsőfokú oktatási intézményekről és szakiskolákról gondoskodjanak, úgy követelné meg ugyanaz a cél az egyesektől, hogy az elemi műveltség megszerzésén túl oly irányban s oly intézményeken keresztül keressék továbbképzésüket, amelyek az ő teoretikus vagy praktikus jellegű lelki struktúrájuknak és értelmi képességüknek valóban megfelelnek.

Az évenként kiadásra kerülő érettségi bizonyítványok tekintélyes száma és e számnak emelkedő irányzata első tekintetre azt látszanak mutatni, mintha az ifjúság, illetőleg az ifjúság iskolaválasztását eldöntő szülők, a középiskolák felé irányuló azzal a törtetéssel, melyre a maturák mai inflációjából visszakövetkeztetni lehet, egyre öröndetesebben alkalmazkodnának ahhoz a kultúrpolitikai követelményhez, hogy mindenki olyan tanulmányokat végezzen, aminőkre tehetségei sajátosan képesítik. Ha azonban fiatalságunknak a középiskolák felé való áramlását és a középiskolai maturák számának felduzzadtságát a szakemberek tapasztalatain keresztül értékeljük, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy azzal a mennyiségileg bőséges aratással, melyet az érettségi vizsgák évi eredményei számszerűen jeleznek, éppen nem arányos a termésnek minősége is. „Szomorú tény, hogy az utóbbi évek elsőosztályos tanulóinak a fele ma se való középiskolába; ... olyan magasabbfokú szellemi tehetségre, amilyenre a főiskolai tanároknak szükségük van, hogy jó szakembereket képezhessenek, a negyede se való“ — mondja és írja a fővárosi reáliskolák egyikének egyik tapasztalt tanára.⁶ „A mostani viszonyok szerint 60 tanuló közül legfeljebb 20 üti meg a mértéket annyira, hogy nyugodt lélekkel mondhassuk, hogy főiskolai tanulmányokra alkalmas“ — írja az egyik fővárosi gimnázium igazgatója.⁷ Ha a tanár komolyan vehetné az érettségi bizonyítványnak azt a záradékát, hogy „főiskolai tanulmányokra érett“, úgy a középiskola „20—40 növendék

⁶ L. dr. *Glatz Károly* cikkét a budapesti VIII. ker. községi reáliskola 1929/30. tanévi értesítőjében.

⁷ L. *Valentin József* cikkét a budapesti VII. ker. állami gimnázium 1929/30. tanévi értesítőjében.

helyett csak 5—6-ot bocsáthatna ki évente“ — nyilatkozik vidéki középiskoláink igazgatóinak egyike⁸ és — sajnos — megállapítása mellett szól, hogy a középiskolákból évenként átlag 70—75%-ban az egyetemekre és főiskolákra átlépő egyéneknek mintegy 30%-a nemcsak az első, hanem szinte minden egyetemi vizsgán s nemcsak egyik vagy másik, hanem szinte mindegyik egyetemi karon, a vizsga első megkísérlése alkalmával megbukik. Ha az idézett s bizonyára mindenkép illetékes nyilatkozatokkal s a főiskolai vizsgák eredményeiből kivilágító iménti megállapítással szemben áll a tény, hogy a középiskolák I. osztályába felvett növendékek, még az időközben más pályákra lépőknek leszámítása nélkül is, a fiúknál 42—43%-ban, a leányoknál pedig 51—52%-ban már az első kísérlet alkalmával⁹ elnyerik érettségi bizonyítványukat, úgy ezek az egymásnak ellentmondó előzmények csak abban a konklúzióban találhatják meg kiegyenlítést igénylő magyarázatukat, hogy középiskoláink, a tanulók kvalitásainak értékelésében és minősítésében, ifjúságuk arravalóságának átlagos esőkentsége miatt kénytelenek voltak eltávolodni az értékelésnek attól a normájától, melyet a középiskolai oktatás sajátos célja valójában megkövetel.¹⁰

S a kultúrpolitikánk helyes céljait érintő iménti tény mindjárt egy másik veszélyére és hátrányára is utal annak a túlprodukciónak, melyet a maturázók számának alakulása jelez. Értem itt azokat a szinte ki sem számítható magán- és közgazdasági károkat, melyek a „kultúrfölény“ gondolatának

⁸ L. Nagy Balázs cikkét a csongrádi állami reálgymnázium 1929/30. tanévi értesítőjében.

⁹ Fenti arányszámok az 1930/31. tanévben érettségizett fiúk és leányok vonatkozó adatainak egybevetésén nyugszanak.

¹⁰ A középiskolákban alkalmazott mérték enyhülését szemléltetheti a tény, hogy míg a fiúközépiskolák VIII. osztályaiba az 1913/14. tanévben feljutott tanulók (5944 fő) még csak 61·7%-át tették ki a középiskolák IV. osztályaiban s 84·5%-át a középiskolák V. osztályaiban annakidején együttjárt diákkontingensnek, addig azok a fiúk, kik az 1930/31. tanévben jártak a középiskolák VIII. osztályaiba (5296 fő), már 72·07%-át képezték azoknak a tanulóknak, kik annakidején a középiskolák IV. osztályainak együtt voltak növendékei s 86·4%-át azoknak, kik annakidején együtt végeztek a középiskolák V. osztályát.

oly értelmű interpretálásából és elősegítéséből fakadnak, mintha versenyképességünket és győzelmünket a nemzetek küzdelmében a középiskoláknak mennél nagyobb telítése és a maturák és diplomák mennél nagyobb száma biztosítaná. A helyesen értelmezett kultúrfölénynek, mint a nemzeti lét és boldogulás garanciájának, szükségképen gazdasági imperatívuma is van, az, hogy olcsóbban kitermelt és mégis jobban kiképzett erőkkel tökéletesebb munkát végezzünk, mint mások. Az igazi kultúrfölény szükségkép gazdaságos. Minden nemzettagot úgy képez ki, hogy tehetségei minimális költségekkel a teljesítőképesség maximumára fejlesztessenek s a nemzeti munkában mindenkit oda állít, ahol maximumra fokozott hozzáértése a legteljesebb értékkel érvényesül.

A gazdaságos kultúrának ezzel a helyes követelményével mérve, a közép- és főiskolák mindenkori ifjúságának az a hányada, mely az ily intézményekben egy vagy több éven át sikertelenül kísérletezik, de az a hányada is, mely a szóbanforgó intézményekben csak amiatt jutott és jut formai pályavégzettséghez, mert az iskolák a minősítés mértékét leszállították, nemcsak kultúrpolitikai, hanem magán- és közgazdasági tehertételek is s mindkét vonatkozásban annál súlyosabbak, mennél több iskolában és iskolatípusban, mennél hosszabb időn át, mennél magasabb arányt képviselnek.

Ebben, a témájának csak lényegét átfogó, rövid tanulmányban nem gombolyíthatók le végig azok a szálak, melyek a nemzet kultúrpolitikáját s magán- és közgazdasági érdekeit kölcsönösen egybeszövik.¹¹ Ha azonban a vonatkozó személyi és dologi kiadások netto összegének alapulvételével meggondoljuk, hogy egy-egy elemi iskolai tanuló oktatása az államnak, saját intézeteiben, évenként mintegy 80 pengőjébe, egy-egy polgári iskolai tanulóé 175 pengőbe, egy-egy középiskolai diáké 250 pengőbe, egy-egy egyetemi hallgatóé pedig

¹¹ L. ide újabban P. Ziertmann-nak „Wirtschaft und Schule“ (Erfurt, 1929) című dolgozatát és G. Bäumer-nek „Schulaufbau, Berufsauslese, Berechtigungswesen“ (Berlin, 1930) c. tanulmányát.

fejenként körülbelül 1000—1200 pengőbe kerül¹² s ha meggondoljuk, hogy a tanulóifjúságra, könyvekben, tandíjban és létfenntartási költségekben, a szülők is mily tekintélyes és az iskolatípusok magasabbrendűségével progresszíve emelkedő összegeket költenek, úgy arról a terhes gazdasági jelentőségről, melyet az ifjúságnak helytelen iskoláztatása hord magában, anélkül is megfelelő képet alkothatunk, hogy a kérdésnek azt a másik oldalát is mérlegelnénk, mely az idősebb tanulókra nézve az iskolai lekötöttségük folytán elmaradó keresetnek számbavételére is utal.

De van a középiskolai túltermelésnek egy másik figyelemreméltó gazdasági hátránya is s ez az, hogy igen nagy mértékben von el sajátosan arravaló tehetségeket a gyakorlati pályáktól.

A középiskolai tanulóknak az a tekintélyes hányada, mely csak annak következtében jut fel magasabb középiskolai osz-

¹² Fenti adatokat az 1930/31. évi állami költségvetés idevágó tételeinek és a tanulóifjúság ugyanazon tanévi átlagos létszámának egybevetéséből nyertük. Ennél az egybevetésnél az egyes iskolatípusok fenntartására előírányzott, személyi és dologi, rendes kiadások összegéből az egyes iskolatípusoknál költségvetésileg remélt bevételek levonásba hozattak.

Az állam különben nemcsak a saját tanintézeteiben, hanem a mások által fenntartott intézetekben iskolázott ifjúságnak taníttatására is igen jelentékeny összegeket költ. Így, ugyancsak az 1930/31. tanévben, a nem-állami elemi iskolák tanulóira (748.898 fő) fejenként 26 P, a nem-állami polgári iskolák tanulóira (47.857 fő) egyenkint 17 P, a nem-állami középiskolák diákjaira pedig (39.036 fő) fejenként közel 80 P állami hozzájárulás esett.

Az egyetemek fenntartására fordított állami nettó-kiadásoknak egyetemek és karok szerinti megoszlását illetően nem érdektelenek az 1930/31. évi költségvetésen nyugvó alábbi adatok:

A tudományegyetemek és a műegyetem fenntartására előírányzott, személyi és dologi, nettó-kiadásokból a tudományegyetemi hallgatókra (átl. 11.430 fő), országos átlagban fejenként 958 P, a műegyetem hallgatóira (átl. 1458 fő) fejenként 1200 P állami kiadás esett.

Ha az állami költségvetésnek azt a fogyatékosságát, hogy az az egyetemek dologi kiadásait karok szerint külön nem tünteti fel s a személyi adminisztratív kiadásokat is, mindegyik egyetemre nézve csak összefoglalólag adja, úgy közelítjük meg kiküszöbölni, hogy az egyes egyetemeknek dologi, valamint adminisztratív személyi szükségleteire előírányzott összegekből minden egyes egyetemi kart abban az arányban terhelünk meg, ahogy az egyes egyetemeken belül az egyik

tályokba vagy éppen a maturáig, mert a középiskolai minősítés mértéke enyhült s a főiskolai ifjúságnak az az ugyancsak jelentékeny kontingense, mely vagy egyáltalán nem, vagy csak sorozatos bukások után jut el a diplomához, nem való ugyan a főiskolákra s azokra az életpályákra, melyek akadémiai végzettséget igényelnek. Ebből azonban nem következik, mintha ifjúságunknak említett kontingensei az összes pályák és foglalkozások szempontjából tehetségtelenek és értéktelenek lennének. Az a körülmény, hogy ezek az ifjak a középiskolában, ha enyhébb elbírálás mellett is, de többkevesebb esztendőn át helytállanak, sőt részben maturához és idővel diplomához is jutnak, éppen arról tanuskodik, hogy középiskoláink ifjúságának ez az oda nem való hányada is tehetséges, csak nem abban a praktikus irányban igyekszik képességeit kiművelni, amelyet számára ezeknek a képességeknek voltaképeni természete meghatározott.

karnak tanári és egyéb tudományos személyi kiadásai egymáshoz, illetőleg a kiadások egész összegéhez viszonylanak, úgy a különféle karok ifjúságának az államot terhelő taníttatási költségei, az itt szóbanforgó 1930/31. költségvetési évben, akként alakultak, hogy a hittudományi karok hallgatóira (átl. 420 fő) országos átlagban 1800 P, a jogi karok hallgatóira (átl. 4635 fő) országos átlagban 360 P, az orvosi karok hallgatóira (átl. 2215 fő) országos átlagban 2050 P, a bölcsészeti karok hallgatóira pedig, a matematika-természettudományi szakokat is ideértve (átl. 2507 fő) országos átlagban 1315 P állami termelési költség esett fejenként. Ezekről az országos átlagokról az azonos jellegű karok hallgatóira eső állami kiadások mértéke, az egyes karok hallgatóinak létszámától függően, lefelé és felfelé is igen jelentékeny eltérést mutat. Legkisebb termelési költséggel általában a budapesti egyetem oktatja hallgatóit, melyen a jogkari hallgatók állami termelési költsége 250 P, az orvoskari hallgatóké 1600 P, a bölcsészeti hallgatóké pedig 1050 P fejenként. Legmagasabb a termelési költség: a jogi karok közül a debreceni jogi karon (hallgatónként 625 P); az orvosi karok közül a debreceni és a pécsi orvosi karon (hallgatónként kb. 2850 P); a bölcsészettudományi karok közül pedig, a természettudományi szakokat is ideértve, a szegedi egyetemen, melyen egy-egy bölcsészeti hallgatóra, a természettudományi szakok hallgatóit is ideértve, közel 3000 P állami termelési költség esett fejenként. Mivel az egyetemek nemcsak oktatási, hanem tudománytűvelő és tudományfejlesztő intézmények is, az iménti adatok az elemi és középiskolai ifjúságra nézve fentebb kimutatott termelési költségekkel szemben, mindenesetre csak relatív értékűek. Annyit azonban így is mutatnak, hogy az állam az ifjúság főiskolai kiképzésére igen tekintélyes összeget áldoz.

Nem szorul részletezésre, hogy a szülőknek az a túlzott ragaszkodása a középiskolákhoz, mely a gyermekek képességeinek sajátos természetével mitsem számolva, az elemi iskolák IV. osztályainak szinte minden valamirevaló növendékét, ha csak valamennyire is mód van rá, a középiskolákban igyekszik továbbtaníttatni, nemcsak egész sereg pályaválasztási tragédiához vezet, hanem a gyakorlati pályáknak tehetségekben való elszegényedését is mindinkább maga után vonja. Amennyire bizonyos ugyanis, hogy intelligenciára nemcsak a közép- és főiskolai végzettséget kívánó értelmiségi hivatások körében, hanem a praktikus pályákon is szükség van és napról-napra nagyobb szükség lesz, annyira tény viszont, hogy akik egyszer a közép-, vagy éppen a főiskolák légkörébe jutottak, a gyakorlati és nem szorosan értelmiségi foglalkozások számára, még teljes errevalóságuk esetében is, szinte teljesen elvesznek.

Hogy ez a veszteség, a nem szorosan értelmiségi foglalkozások hátrányára, de a szellemi hivatásoknak sem előnyére, mily fokú, sajátosan idevágó adatok hiányában nem határozható ugyan meg pontosan, bizonyos közvetettséggel azonban mégis szemléltethető.

Ilyen közvetett adat például az, hogy iparos- és kereskedő-tanonciskoláink tanulóinak létszámában, az 1930—31. tanévi, legutolsó hivatalos kimutatás szerint, az elemi iskola V—VI. osztályát elvégzett egyéneknek 45%-os hányadával szemben: a polgári vagy a középiskola I—III. osztályait elvégzett egyének csak 12·7%-kal, a négy polgári vagy középiskolai osztályt végzett egyének 18·7%-kal, a négynél több középiskolai osztályt végzettek pedig mindössze 0·8%-kal szerepeltek.¹³

Ugyancsak az arravaló tehetségeknek fokozódó elvonulását a nem szorosan értelmiségi pályáktól illusztrálhatja az a tény is, hogy míg a háború előtti utolsó tanévben (1913—14) a középiskolák I. osztályaiba beírva volt fiútanulók össz-

¹³ Szemléltető adatokkal szolgál idevonatkozólag *Afra Nagy János*nak a Magyar Társadalomtudományi Társulat kebelében az értelmiség válságáról rendezett értekezleten elhangzott hozzászólása is. (L. a Társadalomtudomány 1931. évi 1—2. számát.)

létszáma (15.749 fő) még csak 39·8%-át tette az iparos- és kereskedőtanonciskolák I. osztályaiba ugyanakkor beírva volt fiútanulók létszámának (39.563 fő), addig legutóbb, az 1930—1931. tanévben, a középiskoláink I. osztályaiba járt fiútanulók száma (10.268 fő), az iparos- és kereskedőtanonciskolák ugyanazon tanévi s ugyancsak I. osztálybeli fiúnövendékeinek létszámát (15.049 fő), már e szám 68·2%-áig közelítette meg. De jelentkezik a gyakorlati pályáknak tehetségeiben való elszegényedése abban a tényben is, hogy amíg az ily pályákra elsősorban kiképző iparos- és kereskedőtanonciskolák tanulói-nak, legutóbb az 1930—31. tanévre kimutatott létszáma (56.167 fő), 48·7%-kal volt alacsonyabb, mint ugyanazon iskolák tanulóinak a háború előtti utolsó létszáma (109.660 fő), addig középiskolai diákjainknak ugyancsak 1930—31. tanévi összszáma (64.218 fő) csak 24·7%-kal volt alacsonyabb középiskolai tanulóink 1913—14. tanévi létszámánál (85.319 fő).

S ne gondoljuk, hogy a manuális munka és a nem szorosán értelmiségi foglalkozások iránt való érdeklődés ifjúságunkban, illetőleg a szülőkkben, talán amiatt csökkent volna meg és csökkenne tovább, mert a gazdasági viszonyok leromlása következtében nem lenne többé elegendő alkalom, a mondott irányokban leendő kiképzés céljából, megfelelő tanonchelyeket kapni. Ha áll is az, hogy a kereskedők és iparosok tanonctartási joga, újabban az üzemben alkalmazott segédek mindenkori létszámától hozatván függésbe, korlátoztatott s ha áll is az, hogy a nehéz gazdasági helyzet és a tanoncok iskolai nagy lekötöttsége a kereskedők és iparosok tanonctartási hajlandóságát nagymértékben csökkenti, a hatósági munkaközvetítő-intézmények tevékenységének adataiból mégis, évről-évre, nemcsak azt lehet megállapítani, hogy tanoncok iránt még mindig igen tekintélyes a kereslet, hanem azt is, hogy ez a kereslet 30—40%-kal állandóan nagyobb, mint amekkora kínálattal az a fiatalság részéről egyáltalán találkozik és — nyilván a kínálkozók alkalmatlansága következtében — jó 50%-kal magasabb az, mint a tanoncokul tényleg el is helyezkedő egyének létszáma.

Igaz, hogy az értelmiségi hivatások mai telítettségének nyomása alatt, a középiskolai végzettséget szerző egyéneknek, sőt a főiskolásoknak bizonyos hányada is, mint ezt a szellemi munkások 1928. évi hivatalos összeírásának adatai mutatják, éppen azoknak a nem szorosan értelmiségi foglalkozásoknak körében kénytelen elhelyezkedni, amelyeknek tehetségekben való elszegényedéséről beszéltünk s ez a tény tárgytalanná látszik tenni azt az aggodalmat, melyet a gyakorlati pályák intelligencia-szükségletének szemszögéből a mai középiskolai túltermeléssel szemben táplálunk. Valójában azonban az a kényszerűség, mely ezeket a tulajdonképpen szellemi munkára kiiskolázott egyéneket a nem szorosan értelmiségi pályák felé tereli, csak kis részben s így is csak igen drágán pótolja azt a veszteséget, mely a gyakorlati foglalkozásokat azzal éri, hogy középiskoláink a jobb végzettségű elemi iskolai tanulókat egyre nagyobb számban vonják magukhoz. A megélhetés kényszere egymagában nem oly kiválasztó tényező, mely a szellemi hivatások körében helyet nem találó maturások és diplomások közül csalhatatlanul azokat és csak azokat az egyéneket irányítaná a gyakorlati pályákra, akik e pályákra csakugyan alkalmasak. És ha ez a szelekció mindig a rátermetteknek kiválasztása irányában hatna is, a szükséges intelligenciának ily úton történő utánpótlását a gyakorlati pályák s révükön az egész gazdasági élet ez esetben is szükségkép és erősen megéreznék és megérzik, mert a szóbanforgó szelekció útján mindenkor drágábban kitermelt, akárhányszor pedig drágábban is fizetett munkaerőkhöz jutnak, mint amilyenekkel az általuk végzett munka még ugyancsak kifogástalanul ellátható lenne.

Középiskolai túltermelésünk egyébként szociális tekintetben is súlyos veszélyeknek és bajoknak forrása.

Egyik veszedelme az az eltolódás, melyet társadalmunkban a hivatásbeli osztályok egymáshoz való egészséges arányában előidézik. A magyar társadalmi élet már a világháborút megelőző évtizedben is egyre jobban érezte és egyre nehezebben viselte a közszolgálati és szabadszellemi foglalkozások kerekeinek az osztálytagozódás egyensúlyát megbontó felduzzas-

dását s ennek nyomában azoknak az ellentéteknek kiéleződését, melyek az osztálytagozódás összhangjának megbomlásával szükségkép együttjárnak. A háború és a békekötés utáni állapotok az osztályok méretei között kíváncsatos arányosságot nemcsak nem hozták közelebb a valósuláshoz, hanem még inkább megzavarták. Az elszakított országrészekből a csonka haza területére menekült értelmiségi elemek nagy száma, még a természetes utánpótlás csökkenő vagy stagnáló irányzata esetében is, jó időn át az értelmiségi rétegek kereteinek fel-duzzadása irányában hatott volna. Ám az elszakított területek menekült intelligenciájának beözönlésével egyidejűleg az értelmiségi osztályok utánpótlásának normális útja, a fiatal generációnak közép- és felsőbbfokú kiiskolázása is, nagymérvű túltermeléssel, abnormális medrekbe csapott át s így nagyon érthető, ha mai társadalmi életünk beteg és különösen az osztályok egymás elleni küzdelmének elfajulásában, a szellemi munkanélküliség állandó fokozódásában s az intelligens osztályok elproletarizálódásában egyre inkább és egyre fenyegetőbben érzi magán érvényesülni annak a tételnek igazságát, hogy bármely társadalom is csak annyi és csak oly méretű hivatásbeli osztályt bír meg veszélytelenül, amennyi és amilyen keretű ily osztályt mindenkori gazdasági viszonyai megkí-vánnak vagy legalább még megengednek.

Jár aztán a kulturális túlprodukciónak nyomában más komoly szociális veszedelem is. Közép- és főiskolai túltermelésünk nemcsak a társadalmi osztályok egymás elleni küzdelmét és indulatait fokozza fel, hanem az e túltermelés által elsősorban érintett értelmiségi rétegeken belül a nemzedékek harcát is felidézi. Sajnos, már van alkalmunk látni ezt a harcot s az áldozatokat, kik porondján maradnak. Van alkalmunk látni, hogy még ha békés fegyverekkel vívatik is meg ez a küzdelem, akaratlanul is életre-halálra megy, a múlt értékeit megsemmisítő, a jövőt pedig elsorvasztó következményekkel. Áldozatai: a múlt, az öregek, kik a jelent felépítették s kiknek tapasztalataira szükség is lenne még, akiket azonban a jelen elejteni s szinte már élve eltemetni kénytelen; de áldozatai: a jövő, a

gyermek is, kik a preszumpatív szülőkön keresztül megsejtve a mai gondterhes életet, visszariadnak s már megszületni sem hajlandók.¹⁴

II.

Ha érettségizőinknek már pusztá száma is oly figyelemre méltó tünet újabban, mely mögül komoly kultúr- és szociálpolitikai problémák törnek elő, csak még nagyobb érdeklődésre tarthatnak számot azok az adatok, melyek maturázóink pályaválasztásának körülményeit tárják elének.

Valamikor, sőt még csak pár évtizednek előtte is, az életpálya megválasztásának kérdése merőben egyéni ügy volt és lehetett, mert társadalmi és gazdasági viszonyaink az egyeseknek az életben való elhelyezkedését, legalábbis a részükről alappal óhajtott irányban, szinte mindig lehetővé tették s mert a pályaválasztás terén elkövetett tévedéseknek akár egyéni, akár közvonatkozású hátrányait, az egyeseknek és a nemzetnek is jobb anyagi fundáltsága s az elhibázott pálya fölcserélésének aránylag könnyű volta nagy mértékben letompították.

Napjainkban azonban, mikor nemcsak Trianon fojtogat bennünket a materiális összeroppantságnak minden bajával, hanem a nemzeteknek végsőikig feszített gazdasági és kulturális versenye is oly küzdelemre kényszerít, melyben csak legjobb erőink teljes megfeszítésével és célszerű felhasználásával állhatjuk meg helyünket, az a kérdés, hogy ki, hol és hogyan kívánja kivenni részét ebből a küzdelemből, szükségkép kilép a merő magánügyek sorából. Jelentős kultúr- és szociálpolitikai kérdéssé válik az, oly irányban keresve és igényelve a maga megoldását, hogy a nemzeti munka egész vonalán

¹⁴ A kulturális túltermelésnek a nemzet és a faj szaporodására és fennmaradására hátrányos hatásaira jól mutatott rá legutóbb *Somogyi József* „A kultúrfölény problémája“ c. tanulmányában. (L. a Magyar Paedagogia 1931. évi 9—10. számát.) Csak meg nem értésből vagy a tárgyon és a tárgyilagosságon kívül fekvő okokból fakadhatott, hogy imént idézett tanulmányt, egyéb vonatkozásokban is helytálló megállapításaiért, névtelen oldalról helytelenítő kritika érte.

minden munkaegységet oly munkaerők végezhessenek és végezzenek el, kiket hajlam, készség és hozzáértés a maguk munkakörében a legtökéletesebb teljesítményekre képesítenek.

Amaz adatok sorából, melyekben érettségizőink pályaválasztásának különféle vonatkozásai tükröződnek, a helyes pályaválasztás közérdekűségének szemszögéből, különösen az ifjúság pályatájékozottságát és pályaválasztási határozottságát, valamint a maturázók pályaterveit és választásuk indítókait szemléltető részletek tanulságosak.

A pályatájékozottság, mint az élethivatás helyes megtalálásának előfeltétele, azt a követelményt foglalja magában, hogy a választás kérdése elé állított fél mennél nagyobb körét ismerje a részéről megragadható elhelyezkedési lehetőségeknek, mennél világosabban lássa maga előtt az egyes élethivatások ill. foglalkozások munkakörét, e munkaköröknek az egyessel szemben támasztott hivatásetikai, pszichikai, fizikai és gazdasági követelményeit, valamint az egyes életpályák felvevőképességének mindenkori mértékét. A pályaválasztási határozottság viszont, mint a jövő hivatás helyes megtalálásának másik posztulátuma, arra az egészséges kíváncsiságra utal, hogy a jövő élethivatás gondolata mennél korábban, a választás aktualitásának időpontjában pedig mindenestre és mennél döntőbb tartalmi kialakultsággal determinálja az érdekeltnek akaratát.

Minthogy a helyes pályaválasztás iménti feltételeinek érvényesülésétől egyéni sorsok boldogulása és tragédiái függenek s az egyesekben fekvő nemzeti értékek célszerű kamatozása vagy elpazarlódása is, a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézetet, működésének megindulásától kezdve, állandóan és különösen is érdekelte a kérdés, hogy a jövő életpálya megválasztásában kíváncsiság határozottságnak s az életpályákról való tájékozottságnak mily mértékével találkozunk tényleg az érettségi előtt álló ifjúság tömegeinél.

Az e kérdésre vonatkozó tényleges állapotnak mennél hűbb felvételére az Intézet, az ország összes maturandusaihoz évről-évre kikézbcsített, sajátos kérdőlapokat használt és használ, idevágólag a következő kérdésekkel:

a) Határozott-e már (t. i. a tanuló) jövő életpályája (foglalkozása) felől?

b) Ha határozott, milyen pályát (foglalkozást) választott?

c) Ha nem határozott, választása leginkább mely életpályák (foglalkozások) között ingadozik?

d) Szándékozik-e (t. i. a tanuló) főiskolai tanulmányokat folytatni?

Hogy az iménti kérdésekre adandó feleletek mennél világosabbak legyenek s hogy az egyes kérdésekre válaszképp adható lehetőségek a megkérdezettek előtt világosan álljanak, az a) alatti kérdésre a válasz a megfelelő rovatban már eleve benyomtatott „igen“ vagy „nem“ szónak, a d) alatti kérdésre pedig a válaszrovatba már eleve felvett „igen“, „nem“ és „nem tudja“ szavak valamelyikének aláhuzásával volt megadandó. Hogy viszont a választott vagy választási ingadozás tárgyát képező életpályák megjelölésében az egyes pályák neve a pályákra előkészítő tanulmányoknak rokon, de rendszerint tágabbkörű elnevezésével (pl. ügyvéd vagy bíró helyett „jogász“) össze ne tévesztessék, a választott pályának, vagy a fennforgó pályaválasztási ingadozásnak bevallására feltett kérdések, kifejezetten az életpályának illetőleg a foglalkozásnak, nempedig a valamely pálya elérése végett folytatni kívánt szaktanulmányoknak megnevezésére hívták ill. hívják fel az érdekelteket.

Az érettségizőktől így bekívánt adatokat, a Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet, iskolánként, iskolatípusonként s összesítve is feldolgozta¹⁵ s azok, az intézmény fennállása óta eltelt öt évre visszamenőleg, azzal a tanulsággal szolgálnak, hogy alig pár hónappal az életnek ama nagy fordulója előtt, melyet középiskolás ifjaink számára az „érettségi“ jelent s alig négy-öt hónappal a főiskolai tanév kezdete, vagyis amaz időpont előtt, amikorra maturandusainknak a továbbtanulás kérdésével általában s a netáni továbbtanulás leendő szakirányával is már tisztában kellene lenniök:

¹⁵ L. az érettségiző ifjúság pályaválasztásáról a Függelékben közölt I. sz. összefoglaló táblázatot.

az 1927/28. tanévben	4487	maturandus	közül	1189	egyen	(26·4 %)
az 1928/29. „	4795	„	„	1285	„	(26·8 %)
az 1929/30. „	5171	„	„	1589	„	(30·8 %)
az 1930/31. „	5683	„	„	1740	„	(30·6 %)
az 1931/32. „	6013	„	„	1896	„	(31·6 %)

még egyáltalán nem tudott valaminő határozott választ adni szándékolt életpályája felől. Ugyanekkor azoknak a maturandosoknak száma, kik az adatbevallásnak az egyetemi tanévet mindössze pár hónappal megelőző időpontjában még nem tudták, hogy fognak-e vagy sem felsőbb tanulmányokat folytatni, az 1927—28 tanévben 11·0%-át (492 fő), 1928—29-ben 12·9%-át (617 fő), 1929—30-ban 13·6%-át (702 fő), 1930—31-ben 12·5%-át (708 fő), s a legutóbbi, 1931—32 tanévben, 814 fővel, 13·5%-át tette az ugyanazon tanévben érettségiző egyének összlét-számának.

A határozottság hiányának az iménti adatokban jelentkező mértéke azonban egymagában nem nyújt teljes képet az érettségiző fiatalság pályaválasztási határozatlanságáról és ingadozásáról. Az előbb közölt számokban ugyanis nem foglaltatik benn azoknak a fiútanulóknak, átlagban 7%-ot kitevő száma, kik a pályaválasztásuk iránt érdeklődő kérdésekre egyszerűen azzal válaszoltak, hogy „jogász“-ok lesznek.

Azok előtt, kik tisztában vannak annak a kíváncsiságnak hivatásetikai, gazdaság-, kultúr- és szociálpolitikai jelentőségével, hogy a jövő hivatás eszméje és eszménye a kellő időpontban világosan ott álljon az érdekeltek szemei előtt, bizonyára csak érinteni is elégséges, hogy az érettségizőinknek több mint egyharmadánál évről-évre megállapítható az a negatívum, hogy egykor betölteni óhajtott hivatásukra nézve még közvetlenül az élet kapujában sem tudnak valaminő határozott szándékról számot adni, mennyi egyénileg elhibázandó jövőnek és mennyi szociális kárnak képezi forrását.

Nem csoda így, sőt nagyon is érthető, ha a pályaválasztás kérdésében maturandusainknál konstatálható nagyfokú határozatlansággal párhuzamosan a főiskolai hallgatók statisztikai adatai azt mutatják, hogy főiskoláink I. éves hallgatóinak létszámában évenként átlag 10—12%-ban oly egyének szerepel-

nek, kik előzetesen már valamely más főiskolai szakon folytattak tanulmányokat s hogy az I. éves főiskolai hallgatók kontingensének 6—7%-át a valamely más főiskolai szakról átlépett oly egyének teszik ki, kik főiskolai tanulmányaiknak eredeti irányát, rendszerint több félév után, anélkül cserélték fel újabb tanszakukkal, hogy előzőleg folytatott főiskolai studiumaikat szabályszerűen befejezték volna.¹⁶ Ha a főiskolai tanulmányok megváltoztatásának, az ú. n. „átnyergelés“-eknek az I. éves főiskolai hallgatók kontingensében észlelt s imént említett százalékszámát a főiskolai tanulmányok évfolyamainak átlag 4-et kitevő számával megszorozzuk, végeredményül azt lehet megállapítanunk, hogy főiskolai ifjúságunk összlétszámában a választott tanulmányaik szakirányára nézve egyszer már tévedett egyéneknek aránya szinte ugyanakkora, mint amekkora a pályaválasztás kérdésében ingadozást mutató egyének száma a maturandusok sorában.

Mindaz a nagymérvű és több szempontból is aggályos határozatlanság, mellyel érettségizőink, sőt főiskolásaink pályaválasztásában is találkozunk, egyben az érettségiző ifjúság pályatájékozottságának erős fogyatékoságát is szemlélteti. Bizonyos ugyan, hogy a fiatalság határozatlansága és ingadozása a jövő hivatás kellő időbeni kiválasztásában több tényezőnek is reflexe s hogy különösen a mai gazdasági viszonyok, az egyetemi numerus clausus, az intellektuális pályák túlszűfolttságáról nap-nap után olvasható közlemények, az értelmiségi hivatások körében végrehajtott és kilátásba helyezett létszámredukciók, nem jelentéktelen komponensek abban a tényben, hogy érettségiző ifjainknak oly nagy hányada hagyja el a középiskolát a jövő életpálya kérdésében világosan kialakult terv és szándék nélkül. Azoknál az ifjagnál, kik eladdigi tanulmányaik alapján érettségi vizsgájuk közelebbi sikerét nem nagyon remélhetik, az e siker felőli bizonytalanság is eltölthetja

¹⁶ Az egyetemi hallgatók előzetes főiskolai tanulmányainak részleteire nézve l. *Laky Dezső* fejtegetéseit „A magyar egyetemi hallgatók statisztikája, 1930“ c. kiadvány szövegében (62—63. ll.) s *Asztalos József*nek „A főiskolai hallgatók újabb adatai“ címmel a Magyar Statisztikai Szemle 1930. évi 2. számában megjelent cikkét.

az életpályára vonatkozó határozott állásfoglalásnak aktualitását. De ha minde tényezőknek részlegesen gátló szerepét akceptáljuk is, a fiatalság konstatálható pályaválasztási határozatlanságában mégis elsősorban a kellő pályatájékozottság hiányát kell látnunk.

Az érettségiző ifjúság életpályaismereteinek hiányosságát különben a pályaválasztási bejelentőlapok adatai több irányból is tanúsítják.

Igy nyilván az életpályák felőli kellő informáltság hiányával függ össze az ifjúság bejelentett pályaterveiből évről-évre kiütöző az a tény, hogy a jövő pályájuk kérdésében határozatlanságot mutató egyének pályaválasztása, igen sokszor, nem is két-, hanem három-, sőt négy- és ötféle pálya között ingadozik s hogy még a csak kétféle hivatás között vacilláló egyének körében is az érdekeltek ingadozása, számos esetben, a legheterogénebb oly pályákra vonatkozik, melyeket vagy csak az illető pályák munkakörét és követelményeit nem ismerő, vagy csak a saját rátermettségüket kellőképp megítélni nem tudó egyének vehetnek számításba vagylagos életpályák gyanánt.¹⁷ Az olyanféle ingadozó pályatervek, hogy valaki állatorvos vagy jogász, állatorvos vagy lelkész, bíró vagy mérnök, bíró vagy mészáros, diplomata vagy gazdasz, diplomata vagy gépészmérnök, erdőmérnök vagy orvos, gépészmérnök vagy lelkész, jegyző vagy kohómérnök, műkertész vagy nyelvtanár, rádiómérnök vagy sütőmester, ujságíró vagy vegyészmérnök akar lenni, vagy az olyanféle bejelentések, hogy valaki nem tudja, hogy „állatorvos, mérnök, tanár, vagy ügyvéd“, vagy hogy „lelkész, tengerész, mérnök vagy ügyvéd“ legyen-e, érettségizőink pályainformáltságának mértékére épp oly jellemzők, mint amily szomorúan jellemzőnek kell tekintenünk viszonyainkra azt, hogy egyes, a matura után mindjárt kereső pályára lépni óhajtó ifjak, választott életpályaként: a „díjnok“-i és az „ügyvédi irlnok“-i foglalkozással beérik.

¹⁷ Részletesebben l. az érettségizők vagylagos pályaterveiről a Függelék VII. sz. táblázatában az 1927/28. és 1931/32. tan évekről közölt s lélektani szempontból is tanulságos adatokat.

De rávilágítanak érettségizőink pályatályékozottságának hiányosságára az idevágó adatgyűjtés egyéb részletei is. Érettségizőinknek középiskolánként külön-külön mérlegelt pályatervei ugyanis, egyrészt azt mutatják, hogy fiatalságunk pályaismeretei voltaképen csak a környezetnek esetleges, tervszerűtlen és közvetett informáló hatásán nyugszanak, másrészt még azt, hogy érettségiző ifjainknak, a részükre számbajövő életpályák közül sokkal kevesebbéről van tudomásuk, mint ahány ily pálya valójában létezik s hogy még azt az aránylag kevés számú életpályát is, melyről érettségizőink egyáltalán tudomással bírnak, az érettségizők összkontingensének csak kicsiny hányada ismeri.

Érettségizőink pályatályékozottságában a környezet informáló hatása, az adatokból megállapítható kettős tényben jelentkezik. Egyfelől abban, hogy mennél több és nagyobb közintézménye van valamely középiskola székhelyének, általában annál kisebb az ottani középiskolákban érettségiző ifjak pályaválasztási határozatlansága, másfelől pedig abban, hogy mennél változatosabb képet nyújt valamely középiskolai centrum az intellektuális foglalkozások elterjedtsége és megismerhetése tekintetében, általában annál változatosabb az ottani középiskolákban maturázó fiatalság pályaválasztása is.

Így amíg a pályaválasztási határozatlanság mérve, az e téren fennforgó 28—29%-os országos átlaggal szemben, a budapesti fiú-középiskolák érettségi vizsgálat előtt álló ifjúsága körében csak 20—22%-os szokott lenni, addig vannak vidéki középiskoláink, melyeknek maturandusainál a pályahatározatlanság aránya 35—40, sőt 65—70%-ot is mutat. S amíg pl. a főiskolai végzettséget igénylő amaz életpályákra, melyek maturázóink pályaválasztásában egyáltalán szerepelnek, a budapesti középiskolák tanulói közül, évről-évre, szinte kivétel nélkül akad jelentkező, egyes vidéki középiskolák maturandusainknak pályaválasztása csakis a legismertebb intellektuális pályák körül mozog s e pályákat illetően is, nem egyszer, csak a legelterjedtebb 3—4 (ügyvéd, orvos, tanár, lelkész) hivatás között oszlik meg.

Említett jelenségekkel egyidejűleg érettségizőink élet-pályaismeretei, nemcsak helyenkint és szórványosan, hanem a maturázóknak és a részükről sajátosan számításba vehető pályáknak egész kontingensére vonatkoztatva is, hiányosak és differenciálatlanok. Azoknak a pályáknak pl., amelyek főiskolai végzettséget igényelve, szinte kizárólag a középiskolák érettségizői számára jöhetnek célkitűzésként figyelembe, az érdekelt ifjúság még névleg is csak alig felét ismeri.¹⁸ Főiskolákra készülő maturandusaink, a megfigyelt öt év alatt, mindössze csak 36—38 oly pályát neveztek meg pályaválasztási bejelentéseik során, amely pályák akadémiái előképzettséget feltételeznek, holott ily pálya, nálunk is, legalább mégegyszerannyi van. S amíg pl. az ifjaink által választott magasabb értelmiségi pályák közül, a voltaképen tovább differenciálódó „jogász“-i, „tanár“-i vagy „orvos“-i hivatásra egyenkint, az érettségizők 7—8%-ának, együtt pedig a maturázók 22—24%-ának választása esik évente, addig a már speciálisabb pályákat, mint pl. az állatorvosit, a bányamérnököt, az építész-mérnököt, erdőmérnököt, kohómérnököt vagy a vegyészit külön-külön, maturandusainknak csak mintegy 0.5—1%-a szokta határozottan intendált pályájaként bejelenteni. Hogy az az aránytalanság, melyet az iménti adatok szemléltetnek, elsősorban nem azzal a körülménnyel áll összefüggésben, mintha az ifjúság az előbb említett speciálisabb pályáktól szándékosan tartózkodnék, hanem azzal a másikkal, hogy fiatalságunk a különlegesebb pályák nagy részét egyáltalán nem is ismeri, igazolja az a tény, hogy az ugyancsak különleges oly pályákra, melyekről ifjúságunk a mindennapi életből könnyen tudomást szerezhet, érettségizőink évről-évre tekintélyes hányadokban szoktak jelentkezni. Így pl. a gazdasági vagy az ügyvédi pálya, mint határozottan intendált élethivatás, már közel 2%-kal, a gépészmérnöki és a katonai 3—4%-kal, a lelkészi pedig legutóbb már 7%-kal szerepelt érettségizőink pályaválasztásában.

Ami az érettségiző ifjúság pályaterveit közelebből illeti,

¹⁸ L. a Függelék II—V. sz. táblázataiban az érettségizők bevallott pályatervei alapján felsorolt életpályákat.

az ezeket felölelő adatokból, mint különösen is figyelemre méltókat, a következő részleteket kell kiemelniük:

A főiskolák és főiskolai végzettséget igénylő pályák túlsúlyossága szempontjából megnyugtató jelenség, hogy bár érettségizőink száma az itt szóbanforgó öt év alatt állandó és jelentős emelkedést mutat s hogy az érettségizők körében, abszolút számokban, a főiskolákon tovább tanulni kívánó egyének száma is fölfelé tart, aránylagosan mégis a főiskolákra készülő egyének kontingense a maturandusok sorában évről-évre csökken. Az 1927—28. tanévben érettségizőinknek még 77·4%-a készült valamely főiskolán továbbtanulni, 11·6%-uk jelentette, hogy kereső pályára lép, 11%-uk pedig az adatbevallás időpontjában még nem tudott határozott választ adni a kérdésre, hogy továbbtanul-e vagy sem. A legutóbbi tanévben a továbbtanulás felől határozni nem tudott egyének száma, az öt év előtti 11%-ról 13·5%-ra emelkedett ugyan, ugyanakkor azonban a kereső pályákra lépő egyének is már 18·5%-kal, a tovább tanulni készülő egyének viszont már csak 68%-kal szerepeltek az érettségizők összlétszámában.¹⁹

Más kérdés, hogy mennyire tekinthető megnyugtatónak a vázolt tendenciában az, hogy a benne jelentkező csökkenés szinte teljes egészében a fiútanulók továbbtanulási terveit érinti. Öt év előtt az érettségizők összlétszámában a főiskolákra készülő fiúk még 66·5 %-kal, a leányok 10·9%-kal voltak képviselve. Ugyane létszámban a fiúk legutóbb már csak 57·2%-kal, a leányok ellenben továbbra is 10·8%-kal részesedtek.

A leányoknak az a változatlan törekvése a főiskolák felé, melyről az iménti adat is tanuskodik, de amelyről a főiskolai nőhallgatók létszámviszonyainak tényleges alakulása még feltűnőbb képet ad, nem kis mértékben kelthet aggodalmat, ha arra gondolunk, hogy a theologiai és műegyetemi s a még mindig legtöbb irányú elhelyezkedési lehetőséget nyitó jogi tanulmányok a főiskolák felé tendáló nők előtt elzárva s hogy a számukra nyitva álló orvosi, bölcsészeti ill. tanárképzőinté-

¹⁹ L. az érettségizők pályaválasztásáról a Függelék I. sz. táblázatában közölt összefoglaló adatokat.

zeti és közgazdasági tanulmányok is a nőknek aránytalanul kevesebb elhelyezkedési alkalmat nyújtanak, mint a férfiaknak. Abban, a belátható időn belül lényegesen aligha javuló helyzetben, melyet akár az orvosi, akár a középiskolai tanári ill. tanárnői pályák telítettsége mutat, a gazdaságosságnak és az előrelátásnak nemcsak egyéni, de nemzeti szemszögéből sem lehet célszerűnek és kívánatosnak minősíteni azt az igen jelentős pénzáldozatot, melyet a szülők, igen gyakran életükbe vágó lemondások árán is, ma leányaiknak egyetemi kiképzetésébe ölnek. Akinek van alkalma közelről belelátni azokba a súlyos, sokszor egyenesen megrendítő anyagi viszonyokba, amelyek között és amelyek ellenére a szülők gyermekeiket az egyetemre küldik s akinek arról is van megfelelő áttekintése, hogy egyetemi hallgatóink mily körülmények között s mily versenyképességgel tanulnak s tanulmányaik befejeztével az élettől ma, nagy átlagban, mit remélhetnek, bizonyára csak osztani fogja azt a meggyőződést, hogy érettségit tett leányaik jövőjét a szülők ma, az eseteknek 80%-ában, sokkal jobban alapoznák meg azzal, ha a leányaik felsőbb tanulmányaikra költött összegeket gyermekeik gyakorlati kiképzetésére fordítanak, vagy leányaik számára tőkésítenék, mint azzal, hogy leányaikkal egyetemi diplomát szereztetnek.

A főiskolákra szándékozó maturandusok számaránya csökkenésének függvénye, hogy érettségizőink, fiúk is és leányok, abszolút számokban, de viszonylagosan is egyre többen választanak olyan pályákat, melyek akadémiai végzettséget nem kívánnak.

Az ilyen pályák közül a fiúk választása elsősorban a vasúti és magántisztviselői, a tanítói, a jegyzői, a katonai, a kereskedői és a postatisztviselői pályákra esik. Kívülük még az iparosi, a kereskedői és a közigazgatási tisztviselői pálya az, melyre ifjaink nagyobb számban tendálnak. Amíg azonban az iparosi, a kereskedői és a közigazgatási tisztviselői pálya felé az ifjúság áramlása, nyilván a gazdasági viszonyok leromlása illetőleg a tisztviselői létszámapasztások következményeként: csökkenő irányt mutat, a jegyzői, katonai, magántisztviselői,

tanítói és vasúti és postatisztviselői pályák iránt a fiatalság érdeklődése növekvőben van.²⁰

Érettségiző leányaink, amennyiben nem a főiskolai tanulmányok s az ily tanulmányokat feltételező pályák, vagy az „otthonmaradás“ mellett döntenek, újabban szinte kizárólag a tanítónői pályára készülnek. Akad ugyan közöttük néhány olyan is, ki a kereskedelmi s a magántisztviselői pályán, vagy pedig mint iparos és mint ipar- vagy zeneművész óhajt az életben elhelyezkedni; mindezeknek száma azonban, a kisebb arányban még egyéb pályák mellett határozó egyénekével együtt is eltörpül azoknak a leányoknak kontingense mellett, kik középiskolai érettségijükkel a tanítónői pályát választják. Maturázó leányainknak ez az egészen abnormis túdulása a tanítónői pályára jelentkezik abban az adatban, hogy míg az 1927—28. tanévben még csak 29 érettségiző leány nyilatkozott választott jövőjeként a tanítónői pálya mellett, 1930—31-ben már 181-en, legutóbb pedig már 269-en jelezték, hogy érettségijük után tanítónők lenni szándékoznak. Mialatt az érettségiző leányok 1927—28. tanévi létszáma meg sem kétszereződött, e létszámon belül a tanítónői pályára készülő egyének száma az öt év előttiének kilenceszeresére szökkent fel.²¹ Minthogy ez az emelkedés abszolút számokban oly magas, hogy a leányközépiskolák érettségiző tanulóinak legutóbb már közel 20%-át tette ki, a leányközépiskoláknak viszont nem a tanítónőképzés a hivatásuk, felvethetővé válik a kérdés, hogy van-e szükség annyi leányközépiskolára, mint ahány ily iskola tényleg van, nem lenne-e célszerű azoknak egy részét tanítónőképző-intézetekké alakítani át, vagy a jelenlegi tanítónőképző-intézetek befogadóképességét növelve, bizonyos számú leányközépiskolát megszüntetni.

A tanítói pálya egyébként újabban a fiú-maturánsok pályaválasztásában is nagyon feltűnően szerepel. Öt évvel ez-

²⁰ L. a főiskolákra nem készülő fiú-maturánsok pályaválasztásáról a Függelék II. sz. táblázatában közölt adatokat.

²¹ L. a főiskolákra nem készülő leány-maturánsok pályaválasztásáról a Függelék III. sz. táblázatában kimutatott adatokat.

előtt még csak 2-en, legutóbb már 64-en választották jövő hivatásukul a tanítói pályát. Minthogy azonban az a különben harminckétszeres emelkedés, melyre az iménti adat rámutat, abszolút számban s a fiú-maturansok összkontingenséhez viszonyítva, ma még elenyésző (1.4%), azt az iskolapolitikai kérdést, melyet a maturázó leánytanulók pályaválasztásának hasonló adata a leányközépiskolákra nézve felvethetővé tesz, a fiúközépiskolákra vonatkozóan, legalább ezidőszert, nem teszi aktuálissá.

A magasabb értelmiségi hivatások egyre fojtogatóbb túlsúlyossága külön érdekességű kérdéssé teszi azoknak a maturandusoknak pályaválasztását, kik a középiskolák igazi hivatásának szellemében, az érettségi után a tudományos főiskolákra s az akadémiai fokozatot igénylő pályákra törekcszenek.

Érettségiző ifjúságunknak ez a kontingense, viszonylag csökkenő irányzattal ugyan, abszolút számokban azonban még mindig a nagymagyarországi méretekhez igazodva keresi jövőjét az egyetemeken és a magasabb intellektuális pályákon.

Az ily pályák mellett határozó fiúk²² érdeklődése az itt vizsgált öt esztendőben is elsősorban a jogvégzettséget feltételező hivatások felé fordult. E hivatásokon túl azonban a favorizáltság sorrendjében újabban már nem, mint a multak alapján várható lenne, az orvosi, a tanári, a gépészmérnöki, mérnöki és gazdaszi pályák következnek, hanem egész feltűnően a papi hivatás lép az első helyre s a katonai is fokozatosan mind előbbre és előbbre nyomul az ifjúság pályaterveiben. S bár ha az itt tárgyalt öt év alatt, az ú. n. jogászai pályák mellett, az állatorvosi, bányamérnöki, gyógyszerészai, írói, katonai, képzőművészai, kohómérnöki, közgazdaszi, lelkészai, orvosi, postatisztviselői, valamint a tanári, szerzetestanári és a testnevelői pálya egyaránt az ifjúság emelkedő érdeklődésének voltak tárgyai, ennek az érdeklődésnek viszonylagosan legnagyobb mértéke mégis, főleg az utóbbi években, a lelkészai és a katonai pálya irányában alakult ki.

²² L. a főiskolákra készülő fiú-maturansok pályaválasztásáról a Függelék IV. sz. táblázatában foglalt adatokat.

Akadémiai végzettségre törekvő maturansaink közül már az 1927—28. tanévben is 294 egyén (az összlétszám 6·5%-a) határozott a lelkészi s 154, (az összlétszám 3·4%-a) a katonai pálya mellett. A legutóbbi tanévben a lelkészi pályára lépni készült ifjak száma 432 (az összlétszám 7·2%-a) volt, a katonai pályát választó egyének pedig 271 fővel (az összlétszám 4·5%-ával) szerepeltek a pályaválasztási bejelentést tett²³ maturandusok összlétszámában. Azzal az emelkedéssel, mely az iménti adatokban a lelkészi pálya javára jelentkezik, abszolút számokban csak az ú. n. jogászai pályák együtt, százalékosan pedig az ifjúság pályaterveiben szereplő egyetlen más pálya sem tudott lépést tartani s a katonai pálya mellett megnyilatkozott érdeklődés mérvét is, az imént említettekén kívül, csak az orvosi és a tanári pályára esett választások mértéke haladta meg.

Érettségiző ifjainknak az a hányada, mely újabban a régi arányok áttörésével tart a papi és a katonai pálya felé, egyes pályák oldalán mint hiány jelentkezik s kereteikben az utánpótlás mérvének változatlanságát vagy éppen csökkenését eredményezi.

Százalékosan, ilyen stagnáló vagy csak alig változó irányzatot mutatnak a főiskolára készülő ifjúság utolsó öt évi pályatervei: a bírói és hadbírói, az erdészmérnöki, festő- és iparművészi, geológusi, vasuti tisztviselői és zeneművészi pályákra nézve. A diplomáciai, építész-mérnöki, gazdatiszti, iparosi, közigazgatási tisztviselői, mérnöki és vegyészmérnöki, ill. vegyészi pályák iránt pedig az ifjúság érdeklődése egyenesen csökkenőben van.

Különösen figyelemreméltó a fiatalság érdeklődésének megcsappanása a gazdasági, a mérnöki, építész-, gépész- és vegyészmérnöki, valamint a kereskedői és a közigazgatási tisztviselői pályák irányában, mert az e pályákra irányuló áramlás

²³ Jeleztük már, hogy a középiskolai érettségizők pályaválasztására vonatkozó az az adatgyűjtés, melynek eredményeit a jelen tanulmány alapul vette és ismerteti, két ú. n. „reáliskolai nevelőintézet“ növendékeinek pályaválasztásával nem foglalkozott.

apadásának mérve, főleg a gazdatiszti, gépészmérnöki, kereskedői, közigazgatási tisztviselői és a mérnöki pályát érintőleg, abszolút számokban és százalékosan is, elég tekintélyes és mert ezeknek a pályáknak túlnyomólag az egyéni versenyképességre támaszkodó ú. n. szabad jellege, bizonyos egybevetés mellett, az ifjúság pályaválasztásának indítékaiba is bepillantást enged.

Mialatt az ú. n. diplomás pályákra törekvő fiú-maturandusok létszáma az utolsó öt évben 2983-ról 3734-re emelkedett, a gazdasági pálya mellett határozott egyének évi száma 120-ról 67-re, a gépészmérnöki pályára szándékozóké 182-ről 137-re, a kereskedői pályára törekvőké 74-ről 24-re, a mérnöki pályát választóké 102-ről 63-ra, a kifejezetten közigazgatási tisztviselővé lenni óhajtó egyéneké 84-ről 47-re, a vegyészmérnöki ill. vegyész pálya mellett állást foglalt maturansoké 42-ről 36-ra ill. 28-ról 3-ra, az építészmérnöki pályára kívánczóké 45-ről 30-ra csökkent le.

Diplomás pályákra igyekvő leány-maturansaink²⁴ pályatervei, állandó következetességgel, elsősorban a tanárnői, majd az orvosi, a gyógyszerészi és a kereskedelmi pályák irányában alakulnak ki, de ezeken belül és ezeken túlmenőleg is, egyre több találékonysággal és kezdeményezéssel tárgytatják a diplomás nők számára egyébként nem nagyon sok irányban kínálkozó elhelyezkedési lehetőségeket.

A sajátosan középiskolai tanárnői pályára készülő leány-érettségizők száma, az öt év előtti s szinte ijesztő létszámmal szemben, újabban némi kis apadást látszik ugyan mutatni, amennyiben 1927—28-ban 246, a legutóbbi tanévben ellenben 15-tel kevesebb leány (221) jelezte pályatervében azt a szándékot, hogy középiskolai tanárnő óhajt lenni. Ha azonban figyelemmel vagyunk arra, hogy az érettségiző nők számának progresszív emelkedése s a férjhezmeneteli kilátások állandó csökkenése mellett az önállósulásnak mind több és több alkalmát és irányát megragadni-kénytelen női invenció, a tanári

²⁴ L. a főiskolákra készülő leány-maturansok pályaválasztásáról a Függelék V. sz. táblázatában közölt adatokat.

hívadás általános körén belül, nemcsak a szoros értelemben vett középiskolai, hanem a kereskedelmi és polgári iskolai tanárnői pályákat s a szerzetes-tanárnői, testnevelői, gyógy-pedagógiai és zenetanárnői pályákat is felfedezte és kiaknázni törekszik, úgy az ez irányokban érvényesülni kívánó leányok kontingensének hozzáadásával, a középfokú tanítás terén elhelyezkedni törekvő leány-maturandusok száma, a multtal szemben, nem apadt, csak differenciálódik.

A tanárnői pálya különféle irányjaiban elhelyezkedést remélő leány-maturansok évi számánál abszolút számokban jóval kisebb ugyan, emelkedő irányzatában azonban jóval erősebb azoknak a leányoknak kontingense, kik az orvosi és a gyógyszerészi pályát választják. Öt évvel ezelőtt 50 leány-maturans foglalt állást pályaválasztásában az orvosi s 42 a gyógyszerészi pálya mellett. Legutóbb az orvosi pálya mellett határozott leány-érettségizők száma már 96, a gyógyszerészi pályát választottaké 70, azaz mindkét pályát érintőleg majdnem megegyezése volt az öt év előtti létszámnak.

De kevés kivétellel emelkedőben van a nő-maturansok részéről ismert és nők részére nyitva álló többi pályákra nézve is az érdeklődés és az utánpótlás iránya. Sőt a nő-maturansok számának egyre duzzadó kerete s a diplomás nők által már telített pályák felvevőképességének szinte teljes elapadása ujabban oly pályákra is ráirányítja főiskolákra törekvő leány-maturansaink figyelmét, amelyekre régebben vagy egyáltalán nem, vagy csak egészen szórványosan gondoltak. Legutóbb már olyan is akadt sorukban, aki az állatorvosi pályát s másik, aki másodmagával a diplomáciai pályát választotta. Ketten az építésmérnöki pálya mellett nyilatkoztak s míg a nő-maturansaink által öt év előtt aránylag nagyobb számban (6) választott gazdasági pálya iránt az érdeklődés, következetes csökkenéssel, szinte a minimumra apadt és az egy időn át legalább szórványosan felmerült iparosi, iparművészi és írói pályák a főiskolai tanulmányokra készülő nő-maturansok pályaterveiben újabban teljességgel hiányoznak, a hitoktatói és a szerzetes-tanárnői pályát választó egyének számának emelkedő irányzata szintén azt mutatja, hogy főiskolákra tö-

rekvő leány-maturansaink mind több és több irányban keresik tervezett magasabb tanulmányaik értékesítésének és önálló megélhetésüknek lehetőségét.

Hogy fiú- és leány-maturansainknak az imént vázolt mértékben megnyilvánuló törekvése a főiskolák és az ú. n. diplomás pályák felé már is mily fokban telítette a főiskolák és a főiskolai végzettséget igénylő pályák kereteit, mily fokban készül e kereteket még tovább feszíteni s mennyire devalválta és devalválja társadalmunkban a diplomák és diplomások értékét, oly részletek, melyeknek statisztikai adataira s kultúr- és szociálpolitikai vonatkozásaira, az e tárgyban rendezett tanulságos és kimerítő ankétéknek publikált anyaga, valamint az állástalan diplomások ezreinek a nyilvánosság előtt nap-nap után felhangzó panaszai mellett, már nem kell külön kitérnem.²⁵

Amire itt néhány adattal mégis rámutatni kívánok, az, egyrészt főiskolai hallgatóink létszámalakulásának legújabb képe, másrészt annak a tudomány- és egyetempolitikai szempontból nem érdektelen tendenciának vázolója, mely sajátosan a tudományegyetemekre készülő maturansok továbbtanulási terveiben és szándékaiban, egyfelől a budapesti, másfelől a vidéki egyetemek irányában megnyilvánul.

A főiskolai hallgatók létszámának alakulását s ebben azt a jövőt, mely az ország mai csonkaságában s a már is telített²⁶ diplomás pályákon a főiskolákra törekvő fiatalságra vár, tanulságosan szemléltetheti a főiskolák hallgatóinak egykori és jelenlegi létszámviszonyait összehasonlító túloldali táblázatunk.

²⁵ L. idevonatkozólag *Kornis Gyulának* „A szellemi munka válsága“ c., *Laky Dezsőnek* „Az értelmiség válságának gazdasági és társadalmi háttere“ c. s *szerzőnek* „Az értelmiségi magyar ifjúság jövője“ c. előadását a Magyar Társadalomtudományi Társulat által az értelmiség válságáról rendezett értekezlet keretében. (Megjelentek a Társadalomtudomány 1931. évi 1—2. számában.) L. továbbá *Rainiss Ferenc*, *Trettina Jenő*, *Mandorff Emil* és *Acsay Tihamér* rokontárgyú előadásainak „A magyar értelmiség válsága“ cím alatt (Budapest, 1931) közzétett anyagát.

²⁶ E telítettség részleteire és méreteire nézve l. *szerzőnek* „Az értelmiségi magyar ifjúság jövője“ c., már idézett tanulmányában az 53—59. ll. foglaltakat.

Beiratkozott hallgató:	1913/14	1931/32	Növekvés v. fogyás	
	tanév első felében		absz. szá mokban	%-ban
A hittudományi karokra és hit- tudományi főiskolákra	1951	1618	— 333	— 17'1
A jogi karokra és jogakadémiákra	6465	5839	— 626	— 9'7
Az orvostudományi karokra	3695	2203	— 1492	— 40'4
A bölcsészeti és math.-természet- tudományi karokra	1467	3233	+ 1766	+ 120'4
A gyógyszerész-mesteri tanfolyam- ra	383	216	— 167	— 43'6
A közgazdaságtudományi karra ..	—	1367	+ 1367	—
A műegyetem vegyészeti és egye- temes szakosztályára	165	61	— 104	— 63'0
A műegyetem építészeti szakosz- tályára	331	203	— 128	— 38'7
A műegyetem mérnöki szakosz- tályára	1104	441	— 663	— 60'1
A műegyetem gépészmérnöki szak- osztályára	1039	605	— 434	— 41'8
A műegyetem közgazdasági szak- osztályára	—	70	+ 70	—
Az állatorvosi főiskolára	216	303	+ 87	+ 40'3
A bánya-és erdőmérnöki főiskolára	363	142	— 221	— 60'9
A gazdasági akadémiákra	341	303	— 38	— 11'1
Az országos képzőművészeti főis- kolára	429	360	— 69	— 16'1
A polgári iskolai tanárképző fő- iskolára	817	342	— 475	— 58'1
A gyógypedagógiai tanárképző főiskolára	—	68	+ 68	—
A testnevelési főiskolára	—	140	+ 140	—
Összesen:	18.766	17.514	— 1252	— 6'7

Fenti adatok, az ország népességében Trianonnal be-
állott 54%-os csökkenéshez mérve, azt mutatják, hogy érett-
ségizóink legtöbbje ma már azokon a főiskolai karokon is
reménytelenül keresi jövőjét, amelyeken a hallgatóság száma
a háború előtti időkhöz képest apadást mutat.

Ami az érettségi után egyetemeinkre szándékozó ifjúság-
nak az egyes egyetemek iránt megnyilvánuló érdeklődését

illeti, a fiatalság továbbtanulási terveit elénktáró legújabb adatok azzal a megállapítással szolgálnak, hogy a fiatalság érdeklődése, az itt szóbanforgó ötéves megfigyelési időtartam első négy esztendejének ellenkező irányzatával szemben, a vidéki egyetemek iránt újabban ellanyhulni látszik. Az ifjúság pályáterveinek bevallására szolgáló kérdőíveknek arra a kérdésre, hogy a bejelentést tevő fél melyik egyetemen szándékozik megkezdeni felsőbb tanulmányait, érettségizőink legutóbb oly számban nyilatkoztak kifejezetten a budapesti tudományegyetem mellett, hogy a vidéki egyetemeknek a maturans ifjúság továbbtanulási terveiben az előző négy év alatt állandó emelkedést mutató térfoglalása, a legutóbbi tanévben jelentékenyen visszafejlődött.²⁷

Így amíg a hazai jogi karokra törekvő maturandusok összlétszámának az 1927—28. tanévben még 63·3%-a, az 1930—31. tanévben azonban csak 52·5%-a óhajtott a budapesti egyetem jogi karán tanulni, a legutóbbi tanévből jogászoknak készült érettségizőknek már újból 60·7%-a kívánczolt a budapesti jogi fakultásra. Hasonlókép a bölcsészeti kar tanulmányok mellett nyilatkozott maturandusok összkontingenséből is legutóbb jelentékenyen magasabb hányad (78·3%) jelölte meg tervezett tanulmányai intézményéül a budapesti egyetem bölcsészeti karát, mint az előző évben (75·2%). Csökkenő irányzatát csak a budapesti orvosi karra tendáló érettségizők évenkénti létszámalakulása tartotta meg, amennyiben ennek arányszáma az elmúlt öt esztendő alatt, évről-évre konstatálható eséssel, 75·5%-ról 65%-ra szállott alá.

Amaz érettségizők sorából, kik szándékolt továbbtanulásuk helyének ill. intézményének kérdésében valamelyik vidéki egyetem mellett döntöttek, a jogi stúdiumokra készült egyének érdeklődése, az idevágó összkontingensnek legutóbb 11·8%-ával, elsősorban a szegedi egyetem felé hajlott, míg az orvosi és a bölcsészeti tanulmányokat választott egyének, a vonatkozó országos összlétszámoknak legutóbb 15·1, illetve 9·1%-ában, elsősorban a debreceni egyetem orvosi, illetve bölcsészeti karára

²⁷ L. a Függelékben közölt VI. sz. táblás kimutatást.

kíváncsoztak. A pécsi egyetem világi karai mellett határozott maturansok arányszámai, az 1927—28. tanévi adatokkal egybevetve, általában emelkedést mutattak ugyan, de az 1930—31. tanév adataival szemben már az összes világi karokat érintőleg csökkentek s egyik karon sem érték el a vidéki fakultások iránti érdeklődésnek, egyfelől a szegedi jogi kar, másfelől a debreceni orvosi és bölcsészeti kar imént közölt arányszámaiban kifejezésre jutott felsőhatárát.²⁸

Annak az emelkedő irányzatnak, mely a maturázó ifjúság egyéni hovakívákozását feltűntető iménti adatokban a budapesti egyetem előnyére s a vidéki egyetemek hátrányára megnyilvánul, többféle oka is lehet. Az érettségiző ifjúságot, mely tanulmányi- és pályaterveiben a legjobbnak és legbiztosabbnak szempontját újabban mindinkább előtérbe helyezi, az egyik vagy másik vidéki egyetem ill. egyetemi kar megszűnéséről a múlt évben ismét szárnyrakelt hír, épúgy a vidéki egyetemek ellen hangolhatta, mintahogy sajátosan a budapesti egyetem mellé állíthatta az a tény, hogy a vidéki egyetemek benépesítésére korábban folytatott propaganda az utóbbi esztendőkhöz ellanyhult. Legvalószínűbb azonban az, hogy a gazdasági viszonyok multévi leromlása az egyetemi székhelyektől távol lakó szülőket a normálisnál nagyobb mértékben kényszerítette arra, hogy érettségiző gyermekeik továbbtaníttatásáról lemondjanak s az érdekelt ifjúságnak már pályaterveiben is leszámítolásra talált ez a körülmény, a maga apasztó hatását, a túlnyomólag nem-helybeli utánpótlásból táplálkozó vidéki egyetemeken éreztette elsősorban.²⁹

²⁸ Fenti adatoktól az elsorolt egyetemi karokra tényleg beiratkozott egyének arányszámai, az egyes egyetemekre más-más mértékben meghatározott numerus clausus következtében, a vidéki egyetemek javára jelentékenyen eltérnek. Ez a merőben mesterséges beavatkozáson nyugvó tény az adatainkban tükröződő természetes áramlási tendenciáknak az egyes egyetemek előnyére vagy hátrányára mutató jelenségét nyilván nem érintheti.

²⁹ Az egyetemi hallgatók 1930/31. tanévi hivatalos statisztikájának adatai szerint a budapesti egyetemen a hallgatók közül 50·3%, a debreceni egyetemen 29·1%, a szegedi egyetemen 22·1%, a pécsi egyetemen pedig csak 16·3% volt helybeli.

Bármilyen volt és legyen is azonban a vázolt tendenciák háttere s bármilyen kevésbé lehet is egyetlen esztendőnek elhajlást mutató jelenségeiből a jövőre nézve biztos következtetéseket vonni, azok az adatok, melyekről itt szó van, tudomány- és egyetempolitikai szempontból még sem érdektelenek. Mint az érettségiző ifjúság minden kényszertől ment, szabad megnyilatkozásának lecsapódásai, mindenesetre jelzik azt, hogy melyek azok az egyetemek s ugyanazon tudományszakon belül melyek azok az egyetemi karok, amelyekre a fiatalság, a maga több szempontból is méltánylandó egyéni körülményeinek le mérésével, leginkább kívánczik s hogy ehhez a kereslethez képest melyek azok az intézmények, amelyek elsősorban igényelhetik a megerősítést és fejlesztést.

De van a maturansok pályaválasztásáról lefolytatott megfigyelésnek még egy más vonatkozása is, mely kultúr- és szociálpolitikánkat érdekelheti. Ez azoknak a motívumoknak kérdése, melyek érettségiző ifjainkat pályaterveik kialakításában irányítják.

Minden pályaválasztásnak: életpályaválasztásnak s annál inkább ilyen, az egész életre szóló elhatározásnak kell lennie, mennél magasabbrendű és mennél különlegesebb munkakörben kíván valaki elhelyezkedni. Mennél tanultabb egyénnek mennél kvalifikáltabb pályákra vonatkozó mérlegeléseiről van szó, annál nagyobb mértékben forog fenn a szükségesség, hogy a választás előtt álló fél mennél világosabban tudja és érezze, hogy úgy a saját, mint a köz érdekei szempontjából s úgy a kínálókozó előnyök, mint a várható kötelesség szemszögéből, mit jelent az egész életre vállalni valamit.

Érettségiző ifjainktól joggal várható el, hogy pályaterveik kialakításánál kellőleg ismerjék és mérlegeljék azokat a szociális és hivatásetikai szempontokat, melyekből választásuknak kiindulnia s azokat a helytálló célokat, melyekre választásuknak tendálnia kell, hogy vállalandó munkakörükben csakugyan életüket betöltő hivatásra találhassanak. Hogy a munka minden emberre nézve egyéni és szociális kötelesség, hogy minden becsületesen végzett munka tiszteletreméltó, hogy az életpálya és hivatás elsősorban nem kenyérkereset, hanem szent élet-

tartalom, hogy képességeinknek vállalandó kötelességeinkkel s állásbeli teljesítményeinknek egész munkabírással mindig arányban kell állaniuk, hogy a több képesség többre kötelez, a kevesebb viszont csak kevesebbre jogosít, hogy állásbeli kötelességeinknek teljesítése egyéni érdekeink fölé helyezendő, mindezek az elvek a munka és a hivatások ethosának oly kívánalmái, melyeknek az ifjúság lelkét mennél korábban, a pályaválasztás előtt álló fiatalságét pedig mindenestre át kell hatniuk, ha azt akarjuk, hogy ifjaink pályaválasztása helyes indítékokon nyugodjék s egyéni és közhatásaiban egészséges eredményekre vezessen.

Az érettségiző ifjúság pályaválasztásának különféle mozanataira kiterjesztett az az adatgyűjtés, mely a jelen kis összefoglalás alapját képezi, a maturáns fiatalság pályatervei iránt érdeklődve nem tett ugyan fel külön kérdést arról is, hogy az egyeseknek az az elhatározása, mellyel egyik vagy másik életpálya mellett állást foglaltak, miféle indítékon vagy indítékokon nyugszik. Azok az adatok mégis, melyek egyfelől a maturánsok pályaterveinek statisztikai összesítésében, másfelől az adatgyűjtést lefolytatott intézményhez pályaválasztási kérdésekben beküldött levelek változatos tartalmában rendelkezésre állanak, elegendő anyagot nyújtanak ahhoz, hogy az érettségizőink pályaválasztását mozgató indítékokra kellő biztossággal visszakövetkeztethessünk.

Be kell vallanunk, hogy ez a visszakövetkeztetés a helyes pályaválasztásnak és a hivatások etikájának szemszögéből nem nyújt megnyugtató eredményeket.

Azok a motívumok, melyek ifjainkat mostanság oly nagy számban terelik a főiskolákra és a diplomás pályákra, a fiatalság nagyobb hányadánál éppen nem fedik az idevágó helyes követelményeket. Abban a teleologikus mérlegelésben, mely minden pályaválasztásnak egyik szükségképi alkateleme, a pályaválasztás előtt álló maturánsok nagyobb részénél nem az egyes élethivatások sajátos munkatartalma utáni vágyakozás és az e munkatartalom érzett öröm dominálnak, hanem az a hasznossági momentum, hogy az egyes pályák mennyiben forrásai a mennél nyugodabb és mennél biztosabb megélhetésnek

és a mennél nagyobb társadalmi tekintélynek. Az ifjúság pályaterveinek adataiból feltűnően kiütköző az a tény, hogy az új generáció pályaválasztásában az utánpótlás mértékének stagnálása és csökkenése szinte kizárólag oly pályáknál jelentkezik, amelyeken az érvényesülés küzdelemmel, az egyeseknek mennél több oldalú és miennél jobb felkészülésével jár s amelyeken a megélhetés lehetősége és színvonala ingadozó, egybevetve azzal a másik ténnyel, hogy viszont az utánpótlás emelkedése, jórészt és elsősorban, a bármily szerény, de nyugodt és biztos megélhetést ígérő papi, katonai, tanári, szerzetestanári, tanítói, jegyzői, vasuti s általában köztisztviselői pályákra esik, azt a hivatásetikai szempontból kevésbbé örvendetes feltevést valószínűsíti, hogy ifjaink legnagyobb részének pályaválasztásában a pályának, mint hivatásnak mérlegelését, a pályával kapcsolatos „honestas sustentatio“ biztosítottságának értékelése egyre jobban kezdi megelőzni.

S amint magukra az egyes pályákra, nem maguk a pályák, mint bizonyos sajátos és értékes munkatartalommal megtöltött hivatások vonzanak, hanem az a hasznossági szempont, hogy azok az általános gazdasági leromlás közepette biztosítékot nyújtanak-e a társadalmilag mennél magasabbra emelő s anyagilag mennél jobb és mennél könnyebb érvényesülésre, — akként a főiskolákra is nem a tudományszomj, nem a magasabb ismeretek utáni belső hajlam viszi az ifjúság zömét, hanem csak az a külső kényszerűség, hogy bizonyos, előnyöseknek talált pályák, a főiskolai képzettség formális megszerzése nélkül el nem érhetők. Ahogyan a maturansok pályaterveinek öt év összesített adataiban megnyilatkozott irányzata azzal a tanúsággal szolgál, hogy érettségizőink érdeklődése az egyes pályák iránt, a pályák anyagi biztosítottságának mérvével fokozottan növekszik, az egyéniséget, invenciót és vállalkozási kedvet igénylő s küzdelmet ígérő pályák iránt viszont, minden belső, hivatásbeli szépségük ellenére is, küzdelmességük és anyagi bizonytalanságuk arányában fogy, úgy lehet megállapítani az egyetemeken hirdetett kollégiumokról s méginkább a tudományos munka és elmélyedés igazi alkalmairól: a speciálkollégiumokról és a szemináriumokról azt a tényt, hogy résztvevőik

száma elsősorban nem az előadott tárgy illetve elsajátítható módszeres munka tudományos jelentőségétől, hanem attól az utilitarisztikus mozzanattól függ, hogy az a professzor, ki ily előadásokat illetve gyakorlatokat hirdetett, egyben vizsgáztató tanár-e vagy sem s hogy azok az előadások és gyakorlatok, melyeket tart, anyaguknál vagy esetleg már pusztán látogatásuk tényénél fogva is, alkalmasak-e vagy sem a valamely pályához előírt vizsga formái sikerét jelentékenyen megkönnyíteni.

S amit így az érettségiző ifjúság pályaválasztásának s későbbi felsőbb tanulmányainak motívumairól, a statisztikai számok, az ifjúság nagy többségét érintőleg, egymagukban is valószínűsítene, csak megerősítik azok a konkrét levelek, melyekben maturánsaink a lefolyt öt év alatt, pályaválasztási kérdéseikkel, a Pályaválasztási Tájékoztató Intézethez fordultak. Mikor ezekből a levelekből évről-évre s mindgyakrabban visszatérőleg azt kell látnunk, hogy a tehetségeseknek szánt ösztöndíjakra, akárhányszor kifejezetten protekciójukra hivatkozva, a tehetségtelenek is igényt tartanak, mikor azt kell látnunk, hogy az érdekelt ifjúság egy része, tervezett főiskolai tanulmányainak szakirányát és jövő pályáját is, kifejezetten attól a szemponttól kívánja függésbe hozni, hogy az egyetemi tanulmányok ideje alatt mely tudományszakokon lehet az előadások látogatását megtorlatlanul mellőzni, mikor ifjaink egyre többen teszik fel a kérdést, hogy „melyik pálya biztos“, illetve „melyik pálya a mai világban a legkifizetőbb“, hogy „melyik az a pálya, amelyik sok szabad időt enged a sportolásra“, vagy éppen hogy „melyik az a pálya, mely legkevesbbé megerőltető és legjobb keresettel jár“, úgy mindezekből a tünetekből, bármi legyen is a távolabbi okuk, közelebből csak azt lehet megállapítanunk, hogy a fiatalság hivatásetikai gondolkodása és benevelése terén még éppen nem tartunk annál az eszményi állapotnál, melyre az egyén és a köz érdekében ma-napság különösen is nagy szükség lenne.

III.

A tények, melyeket az előzőkben ismertettünk s a nyomukban járó következmények, melyekről szintén szólottunk, nemcsak elméletileg hordják magukban a kérdést, hogy kell-e és lehet-e velük szemben védekeznünk, hanem megoldást sürgető kultúr- és szociálpolitikai feladattá fokozzák azt, mihelyt igazolható, hogy megtűrésükre kellő okok fenn nem fognak, beavatkozás nélküli megszűnésükre pedig hiába számítanánk.

Közép- és főiskolás diákjaink létszámalakulásának tendenciái és következményei már évek óta megérték a hatékony beavatkozásra.

Statisztikusaink azt jelzik ugyan,³⁰ hogy az ú. n. háborús születések következtében, érettségizőink száma s vele főiskolásaink kontingense is, éppen közelebbről, jelentékenyen le fog apadni, a revízió gondolatának nemzetközi megerősödése pedig mindinkább valószínűsíti a reményt, hogy területben s e révén majd megélhetési lehetőségekben is gyarapodni fogunk. Látszólag tehát két körülmény is azt ajánlja, hogy ha már a közép- és főiskolai túltermelés ellen eddig érdemlegesen fel nem léptünk, a beavatkozással egyelőre ne nagyon siessünk.

Miként azonban, a még oly közeli revíziótól is, elhibázott lenne, jelenlegi és útban levő értelmiségi fölöslegeink számára, elhelyezkedési alkalmakat és lehetőségeket alappal remélnünk, az érettségizők számának közelebbi csökkenése sem nyújt megnyugtató biztosítékot arra, hogy ifjúságunknak túltengő áramlása a közép- és főiskolák felé, megfelelő prevenciók nélkül is egészséges mederbe tér.

Bármiféle és bármekkora területek csatoltassanak is vissza országunkhoz s éljenek e területeken csak magyarok vagy mások is, egészen bizonyos, hogy a visszatérő területek visszatérő bennszülöttjei, maguknak és a maguk ugyancsak szépszámú intelligenciafölségének fogják igényelni a maguk

³⁰ L. *Laky Dezső* adatait az egyetemi ifjúság szociális gondozása ügyében készült *Magyary*-féle Emlékiratban és *Kovács Alajos* cikkét a Magyar Statisztikai Szemle 1932. évi szeptember havi számában.

területén fennforgó vagy megnyíló érvényesülési alkalmakat s alig is lenne szerencsés, ha a csonka ország értelmisége a súlyos szenvedések után velünk újra egyesülőknek igényeit nem méltányolná.

Ami viszont az érettségizők számának a háborús születések csökkenése következtében beálló apadását illeti, ennek a kétségtelen ténynek idevágó értékelésénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy ez az apadás még mindig jóval kisebb lesz, mint aminőt az ország lélekszámában a békekötéssel beállott eltolódás igényelne³¹ s hogy maturansaink számának elkövetkező csökkenése különben is csak négy esztendőn át fog jelentkezni, hogy azután újabb és arányaiban még az eddiginél is nagyobb emelkedésben folytatódjék. Amire egyik kiváló statisztikusunk³² néhány évvel ezelőtt még csak helyes kombináció alapján figyelmeztethetett, hogy t. i. ha a háború után született egyének csak ugyanolyan arányban keresik is fel középiskoláinkat, mint a háborús évek szülöttei, akkor „szinte veszedelmekkel fenyegető torlódást lehet majd a középiskolai tanulmányok befejezése után a főiskolák előtt is észlelni“, a középiskolák alsó osztályaiba járó tanulók létszámának alakulásában már nemcsak beigazolódik, hanem túl is lépi az idézett kombináció kereteit. Már is megállapítható ugyanis, hogy a háború utáni évek élveszülttjei sorából nem akkora, hanem jóval nagyobb hányad iratkozik be közép-

³¹ *Laky Dezső*, az egyetemi ifjúság szociális gondozásának szervezéséről szóló s az előző jegyzetben idézett Emlékiratban, az érettségizők számát, alapos számítással, az 1932/33. tanévben 5785 főre, 1933/34-ben 4917 főre, 1935/36-ban 3910 főre, 1936/37-ben 4888 főre, 1937/38-ban már 6355 főre, 1938/39-ben pedig már 6608 főre kombinálja s kombinációjával lényegben egyezik az a számítás is, melyet a fiú-maturansok számának az előzőekben elsorolt tanévekre várható alakulásáról, a Magyar Statisztikai Szemle 1932. évi szeptember havi számában, legutóbb *Kovács Alajos* adott. Amily helytállóak ezek a kombinációk, mint számítások, még minimumukban is annyira aggasztóak eredményeik, ha ezeket az eredményeket az ország lélekszámának a vonatkozó tanévekre várható alakulásához mérjük.

³² *Laky Dezső* dr., az egyetemi ifjúság szociális gondozása tárgyában készült *Magyar*-féle Emlékiratban.

iskoláinkba, mint amekkora hányaddal a korábbi évfolyamok szülöttei középiskolásaink létszámában képviselve voltak.³³

Amint tehát nem lehet kétség aziránt, hogy a közép- és főiskoláinkból kikerülő diploma-fölöslegek felvételére még a remélhetőleg mielőbb megnagyobbodó ország bővebb keretei sem lesznek elegendők, épúgy nem várható az sem, hogy a közép- és főiskolai túltermelés, a maga emelkedő tendenciájából, magától engedni fog.

De a felvetett kérdés megragadásában nem is annyira a beavatkozás szükségességének felismerése terén uralkodik bizonytalanság, mint inkább a megoldás eszközeinek megtalálásában és alkalmazásában.

Kultúrpolitikánk, az értelmiségi túltermelés mérséklésére, eddig a középiskolai felvételi vizsgát és az egyetemi numerus clausust, majd legutóbb, a középiskolák IV. ill. V. osztályában, az ú. n. rostavizsgát vette alkalmazásba. A középiskolai felvételi vizsga azonban időközben eltöröltetett, az egyetemi numerus clausus, a létjogosultságát aláátmasztó szociál- és tudománypolitikai célok helyett, inkább az egyetemi hallgatók mesterséges decentralizálására törekvő intézményvédelmi politika szolgálatába állítatott, a középiskolai ú. n. rostavizsgáról pedig úgy hírlik, hogy eddig legalább nem váltotta be a hozzá fűzött várakozásokat. Az eredmény, hogy minden maradt a régiben s középiskoláink továbbra is a régi, sőt fokozott mértékben ontják a maturákat, főiskoláink pedig a diplomákat.

Annak, hogy mindez így van, nemcsak az az oka, hogy a védekezésre igénybevett eszközöket részben elejtettük, részben pedig céljuktól eltérve alkalmazzuk, hanem főként az, hogy

³³ *Kovács Alajos*nak az előző jegyzetben már idézett cikkéből kiderül, hogy míg az 1920-ban elveszületett fiúk száma csak 14·5%-kal múlta felül az előző, 1919. évben elveszületett fiúk kontingensét, addig ugyanakkor az 1920-ban elveszületett fiúk közül már 24%-kal többen iratkoztak be a középiskolák I. osztályaiba, mint ahányan az 1919-ben elveszületett fiúk közül középiskolai tanulókká lettek. Ugyanabban a cikkben arra is találunk adatot, hogy míg az utolsó béketanévben a középiskolák I. osztályaiba beírva volt fiúk csak 7·3%-át tették a születésük évében elveszületett fiúk összlétszámának, addig azok a fiúk, kik 1930/31-ben lettek középiskolai tanulókká, már 7·8%-át képezték a velük egy évben elveszületett fiúk összlétszámának.

a védekezés módjait a bajok tulajdonképeni hátteréhez mérni s a bajokat okaiknak megszüntetésével vagy enyhítésével kúrálni elmulasztottuk és elmulasztjuk.

A középiskolai felvételi vizsga, mint erre máshelyütt már rámutattunk,³⁴ úgy, ahogy tényleg bevezetve volt, joggal volt megszüntethető, mert nem számolt az idegenek előtt vizsgázásra szorított gyermeklelkek féltékenységével és elfogódottságával. Az a gondolat azonban, mely ezt a vizsgát életre hívta, hogy t. i. a gyermekek ne pusztán azon az alapon lépjenek a középiskolába, mert szülik azt jónak látják és anyagilag megbírnák, hanem a középiskola sajátos céljához mért arravalóságuknak mennél igazoltabb fennforgásával, nagyon is helytálló. Ezt a gondolatot azonban nem az itt szóbanforgó felvételi vizsga bevezetésével, hanem a tanulók állandó pszichológiai megfigyelésén nyugvó ú. n. iskolaválasztási tanácsadásnak (Schullaufbahnberatung) megfelelő szervezésével kellett volna és kellene valósággá tenni.

A középiskolai rostavizsga mögött fekvő az a célkitűzés, hogy akik a középiskola által megalapozandó felsőbb tanulmányokra nem valók, a középiskolából még kellő időben kiváljanak s képességeiknek megfelelőbb irányokba térjenek, ugyancsak nagyon egészséges elgondolás. Ám ezt a helyes célkitűzést, nem egy, a tanárokat az eltávolítás érdekében többszörös buktatásokra kényszerítő, az eltávolítandókat szekundákkal megbélyegző s ezzel sokszor a más irányú érvényesülésben is elgáncsoló vizsga révén, hanem ugyancsak a tanulók jellem- és képességbeli fejlődésének állandó megfigyelésére támaszkodó felvilágosítás és tanácsadás útján kellene valóra váltani. Ha a középiskolák tanulóit, testi és szellemi fejlődésükben, a tanárok módszeresen és állandóan megfigyelnék, e megfigyelés eredményeit a tanulókról vezetendő egyéni pszichografiai lapokon jegyzékelnék és ezek a lapok mindenkit minden középiskolához elkísérnének, ahol az egyesek tanulmányokat folytatnak, úgy a középiskolától való objektív „eltaná-

³⁴ L. szerzőnek „Az értelmiségi magyar ifjúság jövője“ c. tanulmányát, a Társadalomtudomány 1931. évi 1—2. számában.

csolás“-oknak, még a legkisebb ellenállás irányában megkísér-
lendő iskolaváltoztatások esetén is, meg lenne a kellő sikerük.

Az egyetemi numerus clausus is egészen üdvös szociál-
politikai cél: a diplomások száma és a diplomát igénylő hiva-
tások felvevőképessége közötti összhang biztosítása váltotta ki.
S ha a zárt szám intézménye a maga szociálpolitikai céljánál
megmaradt volna³⁵ s e cél szolgálatában az érdekelt hivatások-
nak pontos statisztikákon nyugvó utánpótlási igényeire tá-
maszkodott volna és támaszkodnék, mindenesetre sokat enyhí-
tett volna és enyhítené a diploma-túltermelésen. Valójában
azonban a numerus clausus, amellett, hogy elsősorban egyetem-
politikai eszközzé vált, még mindig nélküli a maga helyes
alkalmazásának hivatás-statisztikai kellő előfeltételeit s ha e
feltételeket nem nélkülözné is, mint pusztán csak egy irányban
ható s szimptomatikus gyógyszer, gyökerükben és általános-
ságukban még nem orvosolná azokat a bajokat, melyekkel a
kulturális túltermelés különféle vonatkozásokban fenyeget.

Ezeket a bajokat kizárni, vagy számottevőleg enyhíteni,
nem is lehet csak egy vagy két remediummal. A kezelésnek és
megelőzésnek több eszközére van itt szükség és pedig nemcsak
a kultúr-, hanem a szociálpolitika oldalán is. Mert azok a ve-
szélyek, melyeket a kultúrának ú. n. demokratizálódása társa-
dalmunkban felidéz, végsőleg egyetlen magból elősarjadt ki-
növések ugyan, tényleges adottságukban azonban többféle
erjesztő tényezőnek és alkalomnak következményei s elhárí-
tásukban ezért többféle beavatkozást is igényelnek.

Az a mag, melyből kulturális termelésünk mai vad-
hajtasai kinőttek, voltaképp egészen egészséges és szükséges
törekvés: a vágyakozás egyre emberibb, egyre kielégítőbb élet-
helyzet után. Míg ez a törekvés az egyesek részéről, képessé-
geikre és körülményeikre alkalmazott józan kritikával, oly
lehetőségek irányában kíván érvényesülni, melyekre az egyest
rátermettsége és külső viszonyai tényleg képesítik is, a mind
jobb és jobb élethelyzet utáni vágyakozás egyénileg és társa-

³⁵ Az egyetemi numerus clausus alkalmazásának fogatkozásairól részlete-
sebben l. szerzőnek „Az értelmiségi magyar ifjúság jövője“ c. tanulmányát.

dalmilag sem okoz bajokat. Mihelyt azonban a feltörekvés vágyához, megfelelő önkritika hiányában, az a tévhit társul, hogy amire mások más körülmények között képesek, arra magunk minden körülmények között alkalmasak vagyunk s mihelyt ezt a kritikátlanságot a társadalmi felemelkedésre való egyenjogúságnak téves értelmezése ahhoz a hibás vélelemhez segíti, hogy amire mások bizonyos körülmények között elhívják, ugyanarra mi más körülmények között is jogosultak vagyunk, a feltörekvés vágya az egyénre és a társadalomra is veszélyes egyoldalúságba csap át, mert a nagy többséget a társadalmi érvényesülésnek és elhelyezkedésnek amaz irányába tereli, melyeket a közfelfogás, akár anyagi előnyeik címén, akár állásbeli terheiknek való vagy látszólagos könnyebbsége, illetőleg a velük járó tekintélynek kimagasló volta miatt legtöbbre értékeli s amely irányokban ezért egyre nagyobb és egyre kilátástalanabb lesz a kínálat.

Társadalmunk azzal, hogy a szociális felemelkedésre való igényt mindenkire nézve teljes mértékben elismeri s hogy másrészt az intellektuális munkát, a fizikai és a nem szorosan értelmiségi munkától, nemcsak típusban, hanem értékben is elválasztja és nem egy megnyilvánítással többre becsüli, igen nagy mértékben segíti elő az egyénnek azt a törekvését, hogy boldogulását elsősorban az értelmiségi pályákon keresse.

Igaz, hogy ennek a többreértékelésnek, illetőleg a manuális foglalkozások irányában fennforgó előítéletnek nem csekély oka az is, hogy a munkásosztály tekintélyes hányada, a kereszténység állam- és társadalomfenntartó értékét megtagadva, a nemzeti együttérzés talaját elhagyva s a magántulajdon elvén nyugvó társadalmi rendet helytelenítve, a többi társadalmi osztályok egész eszmevilágával szembehelyezkedett és szembehelyezkedik. Bizonyos azonban, hogy ha ez a körülmény a többi társadalmi osztályok és a munkásosztály közé nem vonna is oly válaszfalat, amelyen túlra a többi osztályok gyermekeit, már csak ezek vallásos, nemzeti és polgári érzületének veszélyeztetettsége miatt sem óhajtják átküldeni, a gyermekeik jövőjéről gondoskodni hivatott szülők, az ifjúság pályaválasztását, egyéb okokból is szíve-

sebben terelik az intellektuális, mint az egyéb foglalkozások felé.

Az intellektuális pályák azok szemében, kik maguk nem ily pályákon működnek, általában kívánatosabbaknak látszanak, mert a testi erő kifejtés szempontjából általában könnyebbek, mint a fizikai munkával kapcsolatos foglalkozások. Azokat viszont, kik az intellektuális munka külön nehézségeit tapasztalatukból ismerik, részint a tradíció, részint a nem-értelmiségi foglalkozások munkakörének, elhelyezkedési és kereseti lehetőségeinek hiányos ismerete indítja arra, hogy gyermekeikkel az értelmiségi pályákra törekedjenek. A szellemi foglalkozások zöme rendszeres javadalmazást ígér s a létminimumban nem függ annyira a gazdasági viszonyok esélyeitől, mint a sokszor csak változó keresetet és változó munkaalkalmakat nyújtó nemértelmiségi munkakörök. Az intellektuális pályákra az előkészület jóval hosszadalmasabb és költségesebb ugyan, mint más foglalkozásokra; az előkészület azonban az életnek itt is arra a szakaszára esik, melynek jórésztében más foglalkozások sem kecsegtetnek még jelentékeny keresettel, az előkészület költségeitől pedig, éppen manapság s éppen a legköltségesebb főiskolai tanulmányokra nézve, az állam és a társadalom jótekonysága, a különféle diáksegítő és diákszociális intézményeken keresztül, oly nagy mértékben mentesíti a szülőket, hogy az értelmiségi pályákra készülő gyermekek iskoláztatása a szülőktől akárhányszor vagy éppen semmit, vagy jóval kevesebb anyagi áldozatot követel, mint ha gyermeküket otthon tartanák vagy valaminő gyakorlati pályára tanoncnak adnák.

Ha ezekhez a mélyebben ülő tényezőkhöz hozzávesszük azokat a kívülről adott indítékokat, melyek a valamiképen így is, úgy is iskoláztatandó gyermekek szüleinek mérlegelésében, a középfokú oktatás intézményei közül, a polgári és szakiskolák helyett, sajátosan az úgynevezett középiskolák igénybevételét teszik kívánatosabbá vagy éppen mellőzhetővé s ha idevesszük azokat a negatívumokat, melyek éppen azzal, hogy nincsenek meg, a fiatalság számára a rátermettséghez igazodó pályaválasztást, a társadalom számára pedig

a különféle foglalkozások munkapiacán a kereslet és kínálat egymáshoz való viszonyának tervszerű alakítását, az úgynevezett hivatáspolitikát lehetetlenné teszik, egyáltalán nem lehet csodálkozni azon, ha fiatalságunk pályaválasztásában és a szülőknek gyermekeik jövőjére vonatkozó terveiben az intellektuális pályákra való törekvés túlméreteződik.

A főiskolai, magasabb tanulmányokra is kvalifikáló középiskolák tananyaga, éppen a szelekció szempontjából legveszélytelenebb és legelőnyösebb kezdő osztályokban, újabban annyira egyenlősített a főiskolákra nem minősítő polgári iskolák tananyagával, hogy a szülőknek, kik úgyis hajlamosak gyermekeikben a valóságosnál több képességet tételezni fel s kik gyermekeiknek szívesen hajlandók, még nagy áldozatok árán is, a magukénál előkelőbb jövőt biztosítani, ma már szinte lélektanilag lehetetlen gyermekükkel, a csak gyakorlati pályákra graduáló polgári iskolában és nem a szinte minden középfokú értelmiségi pályára s ezen felül még a főiskolákra is képesítő középiskolákban tenni kísérletet ott, ahol ezt a helyi vagy az anyagi viszonyok megengedik. A kísértést, melyet e tekintetben az említett iskolatípusok kezdő osztályai tananyagának egyesítésével, főleg a latin nyelv tanításának mellőzése révén okoz, akárhányszor az a szempont is erősíti, hogy a középiskolai tanulmányok évi költségei sem magasabbak, sőt nem egy helyt alacsonyabbak a polgári iskolai tanulmányok évi költségeinél s hogy a középiskolák sem sokkal szelektálóbbs tanintézetek, mint polgári iskoláink.

Ugyancsak a sz. é. középiskolák felé tereli a fiatalságot az iskolatípus megválasztásánál újabban egyre kényszerítőbb erővel ható az a tény is, hogy míg az úgynevezett középiskolák a középfokú végzettséggel elérhető pályáknak szinte egész körére, addig egyéb középfokú tanintézeteink, a középfokú szakiskolák, a jelzett pályáknak csak egy-egy csoportjára minősítenek.

De nem kisebb okozója a középiskolák túlnépesedésének, a főiskolai túltermelést is nagy mértékben kiváltó az a másik körülmény is, hogy a főiskolai képzettségüknek megfelelő

pályákon helyet nem találó diplomások már az elvileg csak középfokú elővégzettséget kívánó pályákat is szinte teljesen ellepik és telítik. A diplomásoknak e pályákra is átesapott nagy versenye következtében még azok is, kik a maguk ambíciói szempontjából valamely középfokú szakképzettséggel illetőleg pályával is beérnék, ily jellegű elhelyezkedhetésük érdekében nem a középfokú szakiskolán, hanem sajátosan valamely középiskolán lesznek kénytelenek tanulmányokat kezdeni és folytatni csak azért, hogy aztán diplomás versenytársaikra tekintettel, akarva-nemakarva, maguk is főiskolai végzettséget szerezhessenek és szerezzenek.

Közép- és főiskolai túlnépesedésünk kívülről ható tényezői sorában mégis, a legtöbb irányban és a legnagyobb rádiusszal, nem az imént elsorolt pozitív okok lépnek fel, hanem az a nagy negatívum, hogy az ifjúság helyes pályaválasztásának pedagógiai megalapozására iskoláink nincsenek kellőképp beállítva s a pályaválasztás szociál- és hivatáspolitikai érdekeinek szolgálatára is szinte teljesen nélkülözük azt, ami ma feltétlenül szükséges lenne: a pályaválasztási tájékoztatásnak és tanácsadásnak a foglalkozások összeségére kiépített intézményeit.³⁶

Nem térhetünk itt ki részletesen arra a kérdésre, hogy az ifjúság helyes pályaválasztásának elősegítése terén melyek azok a közelebbi feladatok, melyeket az iskolákra az a hivatásuk ró, hogy növendékeiket nemcsak ismeretekre kell meg-

³⁶ Ily intézményünk ezidőszereint csak egy van, a vallás- és közoktatásügyi minisztérium által szervezett Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet. Ez az intézmény azonban, sajátos hivatásához mérten, csak a főiskolai végzettséget igénylő pályák körül érdekelt ifjúság tájékoztatásával foglalkozik s kellő fedezetek hiányában e feladatra sem volt még úgy kiépíthető, ahogy azt az ügy érdeme megkívánná. Az intézmény szervezetére, céljaira s működésének elveire nézve egyébként l. a vallás- és közoktatásügyi minisztérium 12.000/1928. sz. rendeletét, az intézmény munkásságának menetére, akadályaira és eddigi eredményeire nézve pedig l. szerzőnek „A főiskolákra készülő ifjúság pályaválasztási felvilágosításának németországi intézményei“ c. cikkét (Magyar Paedagogia, 1929. évf.) és „Az értelmiségi magyar ifjúság jövője“ c., már idézett tanulmányát.

tanítaniok, hanem az életre is meg kell nevelniök.³⁷ Azt, hogy iskoláink a fiatalság pályaválasztásának helyes alakulásában sokat tehetnek, senki sem vonja kétségbe, azt viszont, hogy ezidő szerint nem tesznek annyit, mint amennyit tehetnének, diákjaink pályaválasztásának egyoldalúságai, a pályák ismeretében való tájékozottságuknak nagy rései, pályaterveik nagy határozatlansága s pályaválasztásuk motívumainak erősen utilitarisztikus színe eléggé mutatják.

Nem foglalkozhatunk itt annak részletes igazolásával sem, hogy a hivatásoknak és pályáknak ama nagy és mind tágulóbb differenciálódása mellett, melyet a kulturális fejlődés maga után von, a pályaválasztás előtt álló egyesek számára hova-tovább mennyire lehetetlenné válik a számításba vehető életpályákat s azok változatos igényeit, sajátos tájékoztató intézmények közreműködése nélkül kellőképp áttekinteniök s hogy ilyen pályaválasztási tájékoztató és tanácsadó intézmények létéhez és működésének a közységnek is mily fontos érdekei fűződnek. Ily intézmények szervezésének nél-

³⁷ A kérdésnek külföldön gazdag irodalmából utalunk itt különösen az „*Arbeit und Beruf*“ s a „*Jugend und Beruf*“ c. igen értékes folyóiratoknak a tárgyra állandóan visszatérő cikkeire s az alábbi művekre: *G. Wolff*: Die Mitwirkung der Schule bei der Berufsberatung (Berufswahl u. Berufsberatung². Berlin, 1920); *K. Kessler*: Berufsethik im Rahmen der geisteswissenschaftlichen Schulfächer (Beiträge zur Berufsberatung, 2 Heft. Berlin, 1921); *Ph. Lötzbeier*: Berufskunde im Rahmen des mathematischen und naturwissenschaftlichen Unterrichts (Beiträge zur Berufsberatung. 2. Heft. Berlin, 1921); *A. Ludwig*: Berufskunde im Rahmen des neusprachlichen Unterrichts (Beiträge zur Berufsberatung. 2. Heft. Berlin, 1921); *H. Pestalozza*: Erziehung und Berufswahl (Paed. Magazin, Heft 832. Langensalza, 1921); *J. Weber*: Die Schule im Dienste der Berufsberatung, Heidelberg, 1922); *R. Liebenberg*: Schule u. Berufsberatung (Die akademischen Berufe. Bd. I. Berlin, 1923); *J. Weber*: Psychographie, Schule, Beruf. Frankfurt a. M., 1923; *O. Lippmann*: Über Begriff und Formen der Intelligenz (Zeitschrift für angewandte Psychologie. Bd. 24. Leipzig, 1924); *R. Liebenberg*: Berufsberatung, Methode u. Technik. Ein Handbuch für die Praxis. Berlin, 1925; *W. Stets*: Die Mitarbeit der Schule bei der Berufsberatung (Veröffentlichung zum Reichsarbeitsblatt. 32. Sonderheft, Berlin, 1925); *J. van den Wyenbergh*: Schule und Berufsberatung (Paderborn, 1927); Die Schule im Dienst der Berufserziehung und Berufsberatung. Unter Mitarbeit anerkannter Fachleute herausgegeben von der Reichsarbeitsverwaltung und dem Zentralinstitut für Erziehung und Unterricht (Berlin, 1928).

külözhetetlenségét a nyugati nemzetek már régebben s újabban a mi szociálpolitikánk hivatalos intézői is felismerték, ha mi, a kérdésben már erősen a tetteknél tartó Nyugattól elmaradva, még mindig csak az elvi helyeslésnél tartunk is.³⁸

De ha az iskolának és a pályaválasztási tanácsadás intézményeinek az ifjúság helyes pályaválasztása körül mellőzhetetlen szerepét itt részletesen nem méltathatjuk is, utalni reá el nem mulaszthattuk. Megállapítható ugyanis, hogy közép- és főiskolai túlnépeségünk problémái végső gyökerükben mind pályaválasztási problémák, e problémák kielégítő gyakorlati megoldásának feltételei és biztosítékai pedig éppen az ifjúságot a helyes pályaválasztásra ránevelni hivatott iskolák és az egyéneket az egyén és a köz érdekeinek hic et nunc legmegfelelőbb pályákra rávezetni hivatott pályaválasztási tanácsadó intézmények. Ha elfogadjuk, amint el kell fogadnunk, hogy az életpálya kiválasztása az egyén szempontjából csak akkor helyes, ha a választás az élet komoly felfogásával, a hajlamnak és az egyes pályák igényelte fizikai és pszichikai rátermettségnek kellő le mérésével eszközöltetett, a köz

³⁸ A pályaválasztási tanácsadás intézményes bevezetését, egyesek és testületek, különösen a Magyar Gyermektanulmányi Társaság és az ipari érdekeltségek, a külföldi eredményes példák nyomában már régóta sürgetik. E sürgetéseknek sikerült is elérniök, hogy az ipartörvény módosításáról szóló 1921. évi novellában a kereskedelemügyi miniszter felhatalmazást nyert, hogy „a gyermekek és fiatalok helyes pályaválasztásának megkönnyítése érdekében tanácsadó szervezetet létesíthessen s a tanszerződés megkötése előtt az illetékes tanácsadó szerv véleményének kikérését kötelezően megszabhassa“. A novella idézett szakaszának indokolásában a kereskedelemügyi kormány ki is emelte, hogy „mindazok a rendkívüli figyelmet érdemlő és gyakran elég bonyolult körülmények, amelyek a pályaválasztás szempontjából megfontolást igényelnek és a legnagyobb körültekintéssel bírálndók el, a gyermekek és fiatalok helyes pályaválasztásának megkönnyítése érdekében megfelelő tanácsadó szervezet létesítését teszik kívánatossá“. Annak ellenére azonban, hogy a törvény hivatkozott indokolása arról is megemlékezett, hogy „a nyugati államokban ily tanácsadó szervek már évek óta sikerrel működnek“ s hogy az ily szervek működésétől „jó eredményeket lehet várni“ és hogy ily intézmények létesítése „nem ütközik nagyobb nehézségekbe“, a törvény meghozatala óta immár 12 esztendő múlt el anélkül, hogy a pályaválasztási tanácsadás átfogó szervezésének kérdése időközben érdemileg előbbre jutott volna.

szempontjából pedig csak akkor állja meg helyét, ha az az egyes pályák mindenkori felvevőképességével számotvetett s ha ugyancsak elfogadjuk, amint szintén el kell fogadnunk, hogy az egyénnek és a közösségnek az egyesek pályaválasztásához fűződő érdekei egymással összhangba hozhatók, úgy a kulturális túltermelés tényei végeredményben nem egyebek, mint sorozatosan és tömegesen elhibázott pályaválasztások, tömeges és sokszor tragikus következményei annak a negatívumnak, hogy iskoláink a pályaválasztás ügyét nem szolgálják oly mértékben, mint szolgálhatnák s hogy szociálpolitikánk, a foglalkozások és életpályák egész körére kiterjesztendő pályaválasztási tanácsadó intézmények beállításának halogatásával, a foglalkozások munkapiacán a még leginkább irányítható oldalnak: a kínálatnak, mennyiségi, sőt minőségi alakulását is szabadjárára hagyja.

Közép- és főiskolai túlnépesedésünk okai maguk utalnak elhárításuk lehetőségeire és eszközeire.

Végso tényezőjük, a mind jobb és jobb helyzet utáni vágy, az emberi lélekből ki nem törölhető ugyan, de neveléssel és felvilágosítással, szükség esetén korlátozással és kényszerítéssel irányítható, egocentrikus elfogultságából kiemelhető s általános érvényű értékeknek, köztük a társas lét érdekeinek is elismerésére és szolgálatára bírható.

E vágy elé a pályaválasztás nagy kérdésében helyes célokat tární: a szülők és az iskolák, számára az érvényesülésnek viszonylag legalkalmasabb útját megjelölni: a pályaválasztási tájékoztató és tanácsadó intézmények feladata, önző alapirányát viszont a közösség mindenkori érdekeivel, korlátozólag vagy kényszerítőleg is, összhangba hozni: a tanulás és pályaválasztás szabadságának megfelelő jogi szabályozása hivatott.

Figyelemmel így azokra az okokra, melyek ifjúságunkat manapság, saját érdekei szempontjából sem előnyös egyoldalúsággal, a közép- és főiskolák felé terelik, kulturális termelésünk kívánatos egyensúlyának helyreállítása kultúr- és szociálpolitikánktól különösen a következő intézkedéseket igényelné:

a) Tanító- és tanárképzésünk tananyagában a gyermeklélektannak és a pályaismerettannak kellő helyet adva, gondoskodnunk kellene arról, hogy a tanítók és tanárok tanítványaikat a pályaválasztás szempontjából döntő értelmi és jellembeli fejlődésükben kellőleg megfigyelni s őket a végzett tanulmányok mindenkori színvonalával összefüggő életpályák ismeretébe alapvetőleg bevezetni tudják.

b) Iskoláink tananyagának megfelelő átalakításával módot kellene adnunk arra, hogy amit az élet az ifjúság pályaválasztásának helyessége érdekében az iskoláktól, a tanulók hivatásetikai nevelése, értelmük és jellemük fejlődésének szemmeltartása s életpályaismereteik bővítése terén megkíván, mindazt az iskolák tényleg teljesíthessék és teljesítsék is.

c) a foglalkozások és életpályák mennél részletezőbb és mindig időszerű statisztikájának kiépítésével, valamint a pályaválasztási tanácsadás intézményeinek az életpályák egész körére kiterjesztendő és a munkaközvetítés ügyével is kapcsolatba hozandó szervezése révén meg kellene nyitnunk a lehetőséget, hogy a jövőjük kérdésében döntés előtt álló felek a rátermettségük és egyéb körülményeik, de az elhelyezkedés mindenkori lehetőségei szempontjából is nekik legmegfelelőbb pályára rátalálhassanak.

d) Tekintet nélkül arra, hogy közép fokú iskolatípusainknak, nevezetesen a polgári és az úgynevezett középiskoláknak tananyagában az egységesítésnek részben már alkalmazott elve továbbra is fenntartatik-e vagy sem,³⁹ a sz. é. középisko-

³⁹ Közép fokú iskolatípusaink tananyagának egységesítésén kettőt érthetünk. Egyfelől a polgári és a sz. é. vett középiskolák tananyagának egységesítését, másfelől a sz. é. középiskolák különféle típusainak, a gimnáziumoknak, reálgimnáziumoknak és reáliskoláknak: egységes középiskolává történő átalakítását. A tananyag egységesítésének kérdéséhez az imént jelzett vonatkozások egyikeben sem érezzük magunkat hivatottnak érdemben hozzászólni. Két igazolt észrevételt azonban mégis ideiktathatunk. Egyik észrevételünk az, hogy a polgári és a középiskolai tananyag közös nevezőre hozatala, mint ezt már az eddigi, részleges egységesítés nyomában jelentkező tények is igazolják, a középiskolai tanulók számát nem csökkenteni, hanem fokozni fogja. Másik megjegyzésünk viszont az, hogy a különféle középiskolai típusok helyébe az

lai érettségi vizsga jelenlegi minősítő hatálya módosítandó lenne. Annak a folyton hangoztatott s a vonatkozó tananyag megállapításában is érvényesített tételnek, hogy a sz. é. középiskolák a tudományok művelésének és a tudományos pályáknak előiskolái és annak a ténynek, hogy a középiskolák mellé oly szakiskolákat állítottunk fel, melyek a csak középfokú előképzettséget feltételező életpályák igényeit az általános műveltség követelményei szempontjából is teljességgel kielégíthetik, a középiskolai érettségi vizsga eddigi minősítő jellegére nézve egyszer már le kellene vonni a konzekvenciáját. Ki kellene mondani, hogy a sz. é. középiskolák (gimnáziumok, reálgimnáziumok, reáliskolák és leányközépiskolák) érettségi bizonyítványai továbbra is jogosítanak ugyan az összes főiskolákra, de a jövőben csakis a főiskolákon leendő továbbtanulásra képesítenek. A csak középfokú előképzettséget igénylő gyakorlati pályákra, legalább is amennyiben ezek a pályák közpályák, a jövőben csakis közép-

ügynevezett egységes középiskolának beállítása, legalább is a középiskolai ifjúság pályaválasztásának kívánatos differenciálódása szemszögéből, egyáltalán nem fenyeget azzal a veszéllyel, hogy a kiképzés uniformizálása következtében majd az ily kiképzésben részesülő ifjúság pályaválasztása is uniformizálódik. Errenézve, azt hisszük, nem érdektelen ideiktatnunk azt a konkluziót, melyet a középiskolai ifjúság pályaterveinek és pályaválasztási motívumainak alapos tanulmányozója, *W. Voigt*, maga is éppen tanárember, a „Berufswünsche und Zukunftspläne der Jugend an höheren Schulen“ c. gyűjteményes munkában (Breslau, 1928), kiterjedt statisztikai adatok nyomán tényként állapított meg s amely konklúziónak lényege „dass hinsichtlich der Berufswünsche zwischen diesen drei Schularten (t. i. gimnáziumok, reálgimnáziumok és főreáliskolák) überhaupt kein Gegensatz, nicht einmal ein Unterschied besteht, dass also die Zusammensetzung oder sagen wir: die Struktur der Schülerschaft in allen drei Fällen, praktisch und — psychologisch genommen, nahezu vollkommen gleichartig ist. Wenn die Sache nicht so bitter ernst wäre, müsste man eigentlich ein kleines bisschen lachen. Da streitet man sich in langwierigen Erörterungen über eine Stunde Latein oder Französisch oder Mathematik mehr oder weniger, da schafft man immer mehr Schultypen und Schultypchen, um schliesslich feststellen zu müssen, dass nicht einmal die drei „grundlegenden“ neunklassigen Schulformen auch nur irgendwie verschieden richtungsgebend auf die Entwicklung der jugendlichen Psyche einzuwirken vermögen. Die Arbeit an der Fortentwicklung der höheren Schule wird also an ganz anderer Stelle einsetzen müssen, nicht bei spitzfindigen Stunden- und Stoffverteilungen, sondern bei dem Geiste der höheren

fokú szakiskoláinknak, illetve az esetleg ily irányban sajátosan továbbfejlesztendő polgári iskoláknak kellene kvalifikálniok.

e) Amennyiben az úgynevezett középiskolai érettségi vizsga a jövőben csak a főiskolákon folytatható továbbtanulásra minősítene, az egyetemi numerus clausust szükségképp meg kellene szüntetni s a zárt szám intézményét, a szerzendő tapasztalatokhoz képest, legfeljebb a középiskola V. osztályán lehetne bevezetni. Ha a középiskolai érettségi vizsga a gyakorlati pályákra továbbra is közvetlenül képesíteni fog, az egyetemi numerus clausust továbbra is fenn kell tartani s azt szigorúan a diplomás pályák mindenkor felvevőképességének szellemében kell alkalmazni.

f) A különféle foglalkozásokhoz és életpályákhoz szükséges iskolai előképzettség kérdése, az egyes pályák munkaköre által támasztott tényleges igényeknek, de egyben a gazdaságosság követelményének szemelőtt tartásával is, revideálandó

Schule überhaupt... Die Zusammensetzung der Schülerschaft ist — von den Berufswünschen aus beurteilt! — von einer ausserordentlich überraschenden *Gleichartigkeit*; vor allem gilt dies hinsichtlich der drei Arten neunstufiger Knabenanstalten. Die grundsätzlichen idealen und wissenschaftlichen Erwägungen, die zur Aufspaltung der höheren Schule in Gymnasien, Realgymnasien und Oberrealschulen geführt haben... werden in der Praxis anscheinend überhaupt nicht beachtet, können vielleicht auch gar nicht beachtet werden. So weh es uns auch allen tun mag, wir Lehrer, ob wir nun in der Schulverwaltung oder auf dem Katheder tätig sind, müssen heraus aus unserem idealistischen Schneckenhause und den Forderungen der Praxis ganz unsentimental, ganz nüchtern, ganz unbeschwert von Erinnerungen, ganz vorurteilsfrei ins Gesicht schauen. Ich persönlich stelle mich rückhaltlos auf den Standpunkt: Es gibt nur *eine* höhere Knabenschule, die sich nach jeder Richtung hin den gegenwärtigen Kulturform und Denkrichtung bestmöglichst anzupassen hat... Wenn eine Aufspaltung erfolgen soll, dann darf sie m. E. frühestens nach den ersten sechs Jahren des höheren Schulbesuchs eintreten und nur nach zwei Richtungen gehen, humanistisch und realistisch. Jedes mehr ist vom Übel“. (I. m., 161—163. ll.) Hogy aztán az egységes középiskola, mely mellett az iménti idézet állást foglal, a maga tananyagában inkább humanisztikus, vagy inkább realiztikus színű legyen-e, szorosán szakemberek döntését igénylő kérdés. A klasszikus nyelveknek, főleg a latin nyelvnek a középiskola tananyagában már a kezdő fokon is érdemi helyet adni, mindesetre oly kíváncsi, melyet igen komoly pedagógiai és kulturális, sőt komoly szociális szempontok is erősen támogatnak.

lenne. Ugyanekkor azonban a közpályákat érintőleg, az úgynevezett átminősítési lehetőségek kizárásával, gondoskodni kellene arról, hogy a formailag magasabb kvalifikációval bíró egyének versenye a szabályszerű előképzettséggel jelentkező pályázókat a voltakép ezeknek szánt érvényesülési térről ki ne szorítsa.

g) A diákság segélyezésére szánt fedezeteket és a diáksegítő intézményeket nem a *csak* szegény, hanem kizárólag a tehetséges és szorgalmas, *de* szegény diákok támogatásának szolgálatába kellene állítani. Ellentétben azzal a gyakorlattal, mely az érdekeltnek szegénysége esetében már a diploma utáni pusztá vágyakozást is segélyekkel jutalmazza, csakis a tettek: a kellő szorgalom és a kellő tanulmányi eredmények s ezek viszont nemcsak a főiskolákon, hanem a középfokú és szakiskolákon is mennél nagyobb mértékben méltánylandók és segítendőek lennének.⁴⁰

A közép- és főiskolai túlnépesség megakadályozása céljából több és más intézkedésre is lehet még gondolni. Gondolnak is: a középiskolai felvételi vizsga visszaállítására, az úgynevezett rostavizsga szigorítására, a tananyag megnehezítésére, az egyik középfokú iskolatípusból a másikba történő átlépések korlátozására, a főiskolákon a tanulmányi idő és a tanulmányi költségek felemelésére, a tanulmányok anyagának és a vizsgáknak szigorító reformjára, a közpályákon nyíló üresedések betöltésénél az úgynevezett versenyvizsgák intézményének bevezetésére. Nem vitás, hogy ha csak az lenne a cél, hogy közép- és főiskoláinkat mennél kevesebben keressék fel, ezt a célt az elsorolt kívánalmak keresztülvitele igen hatékonyan előmozdítaná. Az igazi cél azonban, melyet közép-

⁴⁰ A diáksegélyezés eddigi gyakorlatának a társadalmi feltörekvésnek csakis helytálló szempontjaihoz és a tehetségvédelem kívánalmához leendő igazítását, mint súlyos szociális veszedelem elhárítására nélkülözhetetlen szükségességet, a diáksegítés terén szerzett 12 évi tapasztalataink nyomán, évek óta s ismételtelen is hangsúlyoztuk. L. szerzőnek „A magyar főiskolai ifjúság válsága“ (Szeged, 1926) s „Az értelmiségi magyar ifjúság jövője“ (Budapest, 1931) című tanulmányait. L. ugyanide *Bobula Ildának* „Diákszociális kérdés és szellemi proletariátus“ című tartalmas cikkét is a Társadalomtudomány 1928. évi 6—8. számában.

és főiskolai túlnépesedésünk nagy egyoldalúságainak sem szabad elhomályosítaniok, nem az, hogy egyáltalán mennél kevesebben, hanem hogy mennél többen ugyan, de mennél inkább ott és azt tanuljanak, ahol és amiben egyéni képességeiknek legteljesebb kiművelése lesz elérhető.

Ez a helyes kultúr- és szociálpolitikai cél nem azt igényli, hogy a tudás és érvényesülés vágyát a lelkekben minden lehetséges módon megbénítsuk, hanem csak annyit, hogy azt a még elégséges eszközökkel az egyén és a köz szempontjából leghelyesebb irányba tereljük. Ha közép- és főiskolai túlnépesedésünk elhárításában csak azokat, de mindazokat az eszközöket alkalmazzuk, melyeket e túlnépesedésnek nem külső tünetei, hanem belső okai javasolnak, kulturális termésünk irányai és méretei fognak tudni alkalmazkodni az élet mindenkori igényeihez s nemesak minden munkahely találja majd meg a maga legjobb emberét, hanem minden ember is a maga legjobb helyét társadalmunkban.

STATISZTIKAI TÁBLÁZATOK

Jegyzetek a statisztikai táblázatokhoz.

A következőkben közölt statisztikai táblázatok a szerző irányításával működő Főiskolai Tanulmányi és Pályaválasztási Tájékoztató Intézet adatgyűjtésének összefoglalásai az 1927/28—1931/32. tan évekről.

Az érettségizők pályaterveit életpályák szerint feltüntető táblázatokban csak azok az életpályák és foglalkozások soroltattak fel, amelyek a maturansok pályaválasztási bevalló-íveiben előfordultak.

A VII. sz. táblázat azoknak a maturansoknak pályaterveit sorolja fel, kik jövő pályájukról az adatgyűjtés időpontjában még nem határoztak, bevalló-ívükön azonban vagylagosan megnevezték azokat a pályákat, illetőleg foglalkozásokat, amelyeknek valamelyikére lépni szándékoznak.

I. Érettségizőink pályaválasztásának összefoglaló adatai.

T a n u l ó k		Abszolút számokban					Százalékokban					
		az alább megjelölt tanévekben										
		1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	
Adatot szolgáltatott		fiú	3.698	3.914	4.196	4.577	4.616	82.4	81.6	81.2	80.5	76.8
		leány	789	881	975	1.106	1.397	17.6	18.4	18.8	19.5	23.2
		összesen	4.487	4.795	5.171	5.683	6.013	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
Az adatot szolgáltatott tanulók közül :	Főiskolára készült	fiú	2.983	3.048	3.279	3.501	3.437	66.5	63.6	63.4	61.6	57.2
		leány	491	449	533	575	651	10.9	9.4	10.3	10.1	10.8
		együtt	3.474	3.497	3.812	4.076	4.088	77.4	73.0	73.7	71.7	68.0
	Főiskolára <i>nem</i> készült	fiú	357	410	394	556	600	8.0	8.5	7.6	9.8	10.0
		leány	164	271	263	343	511	3.6	5.6	5.1	6.0	8.5
		együtt	521	681	657	899	1.111	11.6	14.1	12.7	15.8	18.5
	A továbbtanulás felől még nem határozott	fiú	358	456	523	520	579	8.0	9.5	10.1	9.2	9.6
		leány	134	161	179	188	235	3.0	3.4	3.5	3.3	3.9
		együtt	492	617	702	708	814	11.0	12.9	13.6	12.5	13.5
		összesen	4.487	4.795	5.171	5.683	6.013	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
	Pályát választott	fiú	2.763	2.928	2.960	3.178	3.185	61.6	61.1	57.2	55.9	52.9
		leány	535	582	622	765	932	12.0	12.1	12.0	13.5	15.5
		együtt	3.298	3.510	3.582	3.943	4.117	73.6	73.2	69.2	69.4	68.4
	Pályát még <i>nem</i> választott	fiú	935	986	1.236	1.399	1.431	20.8	20.6	24.0	24.6	23.8
		leány	254	299	353	341	465	5.6	6.2	6.8	6.0	7.8
		együtt	1.189	1.285	1.589	1.740	1.896	26.4	26.8	30.8	30.6	31.6
		összesen	4.487	4.795	5.171	5.683	6.013	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

II. a) Főiskolákra nem készülő fiú-maturansaink pályaválasztása.
(Abszolút számokban.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Bankhivatalnok	10	7	13	10	8
Bányatisztviselő	—	1	—	—	2
Elektrotechnikus	6	7	3	—	—
Erdész	—	2	—	—	1
Énekes	—	3	—	—	—
Építőmester	1	—	—	1	1
Fényképész	2	—	—	—	—
Filmoperatőr	1	—	2	—	—
Fogtechnikus	—	1	1	—	2
Gazda	8	13	15	12	22
Gépész	6	1	3	23	6
Hajóstiszt	3	5	5	12	3
Hírlapíró	2	3	1	5	2
Hittérítő	1	1	—	2	—
Iparművész	3	5	—	3	5
Iparos	33	22	25	24	23
Jegyző	35	37	26	44	48
Katona	16	55	68	40	43
Kántor	—	—	—	—	1
Kereskedő	63	56	37	55	41
Kertész	8	6	4	1	2
Kéményseprő	—	—	1	—	—
Könyvkiadó	—	1	—	—	1
Közigazgatási tisztviselő	21	12	16	22	16
Litografus	—	—	—	—	1
Magánhivatalnok	54	57	39	51	77
Művész	1	4	1	4	—
Pilóta	3	4	6	8	7
Postatisztviselő	7	22	23	29	26
Rádiótechnikus	2	—	—	2	1
Rendőrtisztviselő	1	12	2	9	5
Szakács	—	1	3	—	3
Szállodás	—	—	—	—	1
Szerzetes	5	13	16	24	2
Színész	2	1	—	—	—
Szobrász	—	1	—	1	—
Tanító	2	8	17	43	64
Tengerész	2	—	—	—	7
Térképrajzoló	—	—	—	—	1
Tornatanító	—	1	—	—	—
Vasúti tisztviselő	69	72	88	87	90
Vámtisztviselő	—	—	—	1	—
Zeneművész vagy zenetanár	2	5	3	4	2

II. b) Főiskolákra nem készülő fiú-maturansaink pályaválasztása.

(Az érettségizők összlétszámának százalékában.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Bankhivatalnok	0.22	0.14	0.25	0.17	0.13
Bányatisztviselő	—	0.02	—	—	0.03
Elektrotechnikus	0.14	0.14	0.06	—	—
Erdész	—	0.04	—	—	0.02
Énekes	—	0.06	—	—	—
Építőmester	0.02	—	—	0.02	0.02
Fényképész	0.04	—	—	—	—
Filmoperatőr	0.02	—	0.04	—	—
Fogtechnikus	—	0.02	0.02	—	0.03
Gazda	0.18	0.27	0.29	0.21	0.37
Gépész	0.14	0.02	0.06	0.40	0.09
Hajóstiszt	0.07	0.10	0.10	0.21	0.05
Hírlapíró	0.04	0.06	0.02	0.09	0.03
Hittérítő	0.02	0.02	—	0.04	—
Iparművész	0.07	0.10	—	0.05	0.07
Iparos	0.73	0.45	0.48	0.42	0.38
Jegyző	0.78	0.77	0.50	0.77	0.79
Katona	0.37	1.15	1.32	0.70	0.71
Kántor	—	—	—	—	0.02
Kereskedő	1.40	1.17	0.72	0.97	0.68
Kertész	0.18	0.12	0.03	0.02	0.03
Kéményseprő	—	—	0.02	—	—
Könyvkiadó	—	0.02	—	—	0.02
Közigazgatási tisztviselő	0.46	0.25	0.31	0.38	0.27
Litografus	—	—	—	—	0.02
Magánhivatalnok	1.22	1.19	0.75	0.90	1.28
Művész	0.02	0.03	0.02	0.07	—
Pilóta	0.07	0.08	0.12	0.14	0.12
Postatisztviselő	0.15	0.46	0.44	0.51	0.43
Rádiótechnikus	0.04	—	—	0.04	0.02
Rendőrtisztviselő	0.02	0.25	0.04	0.16	0.07
Szakács	—	0.02	0.06	—	0.05
Szállodás	—	—	—	—	0.02
Szerzetes	0.11	0.27	0.31	0.42	0.03
Színész	0.04	0.02	—	—	—
Szobrász	—	0.02	—	0.02	—
Tanító	0.04	0.17	0.33	0.75	1.06
Tengerész	0.04	—	—	—	0.12
Térképrajzoló	—	—	—	—	0.02
Tornatanító	—	0.02	—	—	—
Vasúti tisztviselő	1.53	1.50	1.70	1.53	1.49
Vámatisztviselő	—	—	—	0.02	—
Zeneművész vagy zenetanár	0.04	0.10	0.06	0.07	0.03

III. a) Főiskolákra nem lépő leány-maturansaink pályaválasztása.
(Abszolút számokban.)

Választottt életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Bankhivatalnok	6	3	8	6	—
Biológus	—	—	—	1	—
Cukrász	—	2	—	—	—
Énekesnő	—	—	—	1	—
Fényképész	1	1	2	—	2
Fogtechnikus	1	—	—	1	1
Gazda	—	2	—	1	—
Gépész	—	—	—	1	—
Gyógypedagógus	—	—	—	3	—
Hírlapíró	—	—	—	2	3
Hitoktató	1	1	—	4	2
Hittérítő	—	—	—	—	1
Iparművész	6	3	2	2	4
Iparos	5	—	3	3	4
Kereskedő	10	9	12	16	10
Kertész	1	3	1	3	2
Kézimunkatanítónő	—	2	2	1	1
Kozmetikus	—	—	—	2	—
Közigazgatási tisztviselő	1	2	1	—	1
Magánhivatalnok	12	22	15	15	27
Művész	—	—	1	3	2
Óvónő	1	1	—	—	—
Postatisztviselő	—	—	—	—	2
Röntgenasszisztens	—	—	—	—	1
Szerzetesnő	1	1	1	1	—
Színész	1	—	2	1	—
Szobrász	—	1	—	—	1
Tanítónő	29	99	135	181	269
Táncitanító	—	2	—	—	—
Tornatanítónő	1	—	—	7	2
Varrónő	2	—	—	—	—
Vegyész-laboráns	—	1	—	1	1
Védőnő (ápolónő)	1	2	—	—	1
Zeneművész, zenetanár	5	12	3	3	6
Háztartásban marad	25	38	22	26	65

III. b) Főiskolákra nem lépő leány-maturansaink pályaválasztása.

(Az érettségizők összlétszámának százalékában.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Bankhivatalnok	0·14	0·06	0·15	0·11	—
Biológus	—	—	—	0·02	—
Cukrász	—	0·04	—	—	—
Énekesnő	—	—	—	0·02	—
Fényképész	0·02	0·02	0·04	—	0·03
Fogtechnikus	0·02	—	—	0·02	0·02
Gazda	—	0·04	—	0·02	—
Gépész	—	—	—	0·02	—
Gyógypedagógus	—	—	—	0·05	—
Hírlapíró	—	—	—	0·04	0·05
Hitoktató	0·02	0·02	—	0·07	0·03
Hittérítő	—	—	—	—	0·02
Iparművész	0·14	0·06	0·04	0·04	0·07
Iparos	0·11	—	0·06	0·05	0·07
Kereskedő	0·22	0·19	0·23	0·28	0·17
Kertész	0·02	0·06	0·02	0·05	0·03
Kézimunkatanító	—	0·04	0·04	0·02	0·02
Kozmetikus	—	—	—	0·04	—
Közigazgatási tisztviselő	0·02	0·04	0·02	—	0·02
Magánhivatalnok	0·27	0·46	0·29	0·26	0·45
Művész	—	—	0·02	0·05	0·03
Óvónő	0·02	0·02	—	—	—
Postatisztviselő	—	—	—	—	0·03
Röntgenasszisztens	—	—	—	—	0·02
Szerzetesnő	0·02	0·02	0·02	0·02	—
Színész	0·02	—	0·04	0·02	—
Szobrász	—	0·02	—	—	0·02
Tanító	0·65	2·06	2·60	3·18	4·47
Táncitanító	—	0·04	—	—	—
Tornatanító	0·02	—	—	0·12	0·03
Varrónő	0·04	—	—	—	—
Vegyész-laboráns	—	0·02	—	0·02	0·02
Védőnő (ápolónő)	0·02	0·04	—	—	0·02
Zeneművész, zenetanár	0·11	0·25	0·06	0·05	0·09
Háztartásban marad	0·56	0·79	0·43	0·46	1·08

IV. a) Főiskolákra készülő fiú-maturansaink pályaválasztása.
(Abszolút számokban.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Állatorvos	56	52	44	41	63
Bányamérnök	4	5	5	8	11
Bíró, hadbíró	34	43	42	37	31
Diplomata	16	20	17	13	3
Erdőmérnök	18	25	32	16	15
Építésmérnök	45	56	33	32	30
Gazda, gazdatiszt	120	83	90	63	67
Geológus	—	1	—	2	2
Gépésmérnök	182	152	129	117	137
Gyógyszerész	25	49	52	50	51
Iparművész	1	—	—	3	1
Iparos	12	4	7	17	—
Író, hírlapíró	6	1	10	5	10
Jegyző	12	9	22	16	27
Jogász	340	355	332	395	412
Katona	154	248	258	312	271
Kereskedő	74	56	34	36	24
Kereskedelmi iskolai tanár	—	—	—	1	—
Képzőművész, rajztanár	4	12	25	30	18
Kohómérnök	2	1	—	4	3
Középiskolai tanár	199	215	203	215	213
Közgazd. és banktisztviselő	24	5	26	22	29
Közjegyző	—	—	—	1	—
Közigazgatási tisztviselő	84	87	49	58	47
Lelkész, hitoktató	294	305	334	393	432
Magánhivatalnok	1	8	13	1	6
Mérnök	102	133	105	100	63
Orvos	338	336	335	354	391
Polgári iskolai tanár	4	—	—	4	2
Postatisztviselő	8	10	16	28	14
Rendészeti tisztviselő	—	—	48	16	17
Szerzetes, tanár	47	57	51	51	62
Testnevelő	25	19	37	34	42
Textilmérnök	—	13	12	14	14
Ügyvéd	75	57	92	82	81
Vasúti tisztviselő	20	16	33	24	21
Vegyész	—	—	—	28	3
Vegyésmérnök	42	25	29	8	36
Zeneművész, zenetanár	26	31	27	30	22

IV. b) Főiskolákra készülő fiú-maturansaink pályaválasztása.

(Az érettségizők összlétszámának százalékában.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Állatorvos	1.25	1.08	0.75	0.72	1.05
Bányamérnök	0.09	0.10	0.10	0.14	0.18
Bíró, hadbíró	0.76	0.93	0.81	0.65	0.53
Diplomata	0.37	0.40	0.33	0.23	0.05
Erdőmérnök	0.40	0.52	0.62	0.28	0.25
Építész-mérnök	1.02	1.17	0.64	0.56	0.50
Gazda, gazdatiszt	2.67	1.73	1.74	1.11	1.11
Geológus	—	0.02	—	0.04	0.03
Gépészmérnök	4.03	3.17	2.49	2.06	2.28
Gyógyszerész	0.56	1.02	1.01	0.88	0.85
Iparművész	0.02	—	—	0.05	0.02
Iparos	0.27	0.08	0.14	0.30	—
Író, hírlapíró	0.14	0.02	0.19	0.09	0.17
Jegyző	0.27	0.19	0.43	0.28	0.45
Jogász	7.58	7.40	6.42	6.95	6.85
Katona	3.43	5.17	4.99	5.49	4.51
Kereskedő	1.65	1.17	0.66	0.63	0.40
Kereskedelmi iskolai tanár	—	—	—	0.02	—
Képzőművész, rajztanár	0.09	0.25	0.48	0.53	0.30
Kohómérnök	0.04	0.02	—	0.07	0.05
Középiskolai tanár	4.23	4.48	3.92	3.78	3.54
Közgazd. és banktisztviselő	0.52	0.10	0.50	0.39	0.48
Közjegyző	—	—	—	0.02	—
Közigazgatási tisztviselő	1.87	1.81	0.95	1.01	0.78
Lelkész, hitoktató	6.55	6.42	6.46	6.92	7.18
Magánhivatalnok	0.02	0.17	0.25	0.02	0.09
Mérnök	2.27	2.77	2.03	1.76	1.05
Orvos	7.53	7.01	6.48	6.23	6.50
Polgári iskolai tanár	0.09	—	—	0.07	0.03
Postatisztviselő	0.18	0.20	0.31	0.49	0.23
Rendészeti tisztviselő	—	—	0.93	0.28	0.28
Szerzetes-tanár	1.05	1.19	1.00	0.90	1.03
Testnevelő	0.56	0.40	0.72	0.60	0.70
Textilmérnök	—	0.27	0.23	0.25	0.23
Ügyvéd	1.67	1.19	1.78	1.44	1.35
Vasúti tisztviselő	0.45	0.33	0.64	0.42	0.34
Vegyész	—	—	—	0.49	0.05
Vegyészmérnök	0.94	0.52	0.56	0.14	0.60
Zeneművész, zenetanár	0.58	0.65	0.52	0.53	0.37

V. a) Főiskolákra készülő leány-maturansaink pályaválasztása.
(Abszolút számokban.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Állatorvos	—	—	—	—	1
Bányamérnök	—	—	—	—	—
Bíró, hadbíró	—	—	—	—	—
Diplomata	—	—	—	—	2
Erdőmérnök	—	—	—	—	—
Építésmérnök	—	—	—	1	2
Gazda, gazdatiszt	6	3	1	1	2
Geológus	—	—	—	—	—
Gépésmérnök	—	—	—	—	—
Gyógyszerész	42	40	40	48	70
Iparművész	—	—	—	—	—
Iparos	2	—	2	—	—
Író, hírlapíró	—	1	1	—	—
Jegyző	—	—	—	—	—
Jogász	1	—	—	—	1
Katona	—	—	—	—	—
Kereskedő	4	12	7	15	29
Kereskedelmi iskolai tanárnő	—	—	—	5	1
Képzőművész, rajztanárnő	4	11	16	24	7
Kohómérnök	—	—	—	—	—
Középiskolai tanárnő	246	211	216	232	221
Közgazd. és banktisztviselő	1	—	12	3	9
Közjegyző	—	—	—	—	—
Közigazgatási tisztviselő	1	—	—	—	—
Lelkész, hitoktató	5	7	3	6	7
Magánhivatalnok	—	1	—	—	3
Mérnök	—	—	—	—	—
Orvos	50	34	63	60	96
Polgári iskolai tanárnő	1	5	—	5	6
Postatisztviselő	—	—	—	—	—
Rendészeti tisztviselő	—	—	—	—	—
Szerzetes, tanárnő	1	2	—	—	7
Testnevelő	26	21	26	29	20
Textilmérnök	—	—	—	—	—
Ügyvéd	2	2	—	—	—
Vasúti tisztviselő	—	—	—	—	—
Vegyész	8	8	7	7	8
Vegyésmérnök	—	—	—	—	—
Zeneművész, zenetanárnő	25	17	18	39	32

V. b) Főiskolákra készülő leány-maturansaink pályaválasztása.

(Az érettségizők összlétszámának százalékában.)

Választott életpályák	T a n é v e k				
	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Állatorvos	—	—	—	—	0-02
Bányamérnök	—	—	—	—	—
Bíró, hadbíró	—	—	—	—	—
Diplomata	—	—	—	—	0-03
Erdőmérnök	—	—	—	—	—
Építésmérnök	—	—	—	0-02	0-03
Gazda, gazdatiszt	0-14	0-06	0-02	0-02	0-03
Geológus	—	—	—	—	—
Gépészmérnök	—	—	—	—	—
Gyógyszerész	0-93	0-83	0-77	0-84	1-16
Iparművész	—	—	—	—	—
Iparos	0-04	—	0-04	—	—
Író, hírlapíró	—	0-02	0-02	—	—
Jegyző	—	—	—	—	—
Jogász	0-02	—	—	—	0-02
Katona	—	—	—	—	—
Kereskedő	0-09	0-25	0-14	0-26	0-48
Kereskedelmi iskolai tanárnő	—	—	—	0-09	0-02
Képzőművész, rajztanárnő	0-09	0-23	0-31	0-42	0-12
Kohómérnök	—	—	—	—	—
Középiskolai tanárnő	5-48	4-40	4-18	4-08	3-68
Közgazd. és banktisztviselő	0-02	—	0-23	0-05	0-15
Közjegyző	—	—	—	—	—
Közigazgatási tisztviselő	0-02	—	—	—	—
Lelkész, hitoktató	0-11	0-14	0-06	0-11	0-12
Magánhivatalnok	—	0-02	—	—	0-05
Mérnök	—	—	—	—	—
Orvos	1-11	0-71	1-22	1-05	1-60
Polgári iskolai tanárnő	0-02	0-10	—	0-09	0-09
Postatisztviselő	—	—	—	—	—
Rendészeti tisztviselő	—	—	—	—	—
Szerzetes-tanárnő	0-02	0-04	—	—	0-12
Testnevelő	0-58	0-44	0-50	0-51	0-33
Textilmérnök	—	—	—	—	—
Ügyvéd	0-04	0-04	—	—	—
Vasúti tisztviselő	—	—	—	—	—
Vegyész	0-18	0-17	0-14	0-12	0-13
Vegyészmérnök	—	—	—	—	—
Zeneművész, zenetanárnő	0-56	0-35	0-35	0-68	0-53

VI. Érettségizőink áramlása egyetemeinkre.

F ő i s k o l á k		J o g i k a r o k					O r v o s i k a r o k					B ő l c s é z s e t i é s m a t e m a t i k a - t e r m é s z e t - t u d o m á n y i k a r o k				
		1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1927/28	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32
Budapesti egyetem	fiú	433	397	329	394	395	253	231	203	214	233	187	170	147	166	175
	leány	1	—	—	—	1	39	30	42	41	65	203	148	149	174	177
	együtt %	434 68.3	397 65.3	329 57.0	374 52.5	396 60.7	292 75.4	261 71.0	245 65.6	255 65.2	298 65.0	390 82.9	318 74.0	296 74.5	340 75.2	352 78.4
Szegedi egyetem	fiú	51	56	85	112	78	22	27	30	33	40	9	18	16	28	22
	leány	—	—	—	—	—	4	4	6	14	9	25	32	23	24	15
	együtt %	51 8.0	56 9.2	85 14.5	112 15.7	78 12.0	26 6.7	31 8.0	36 9.6	47 12.1	49 10.7	34 7.2	50 11.6	39 9.9	52 11.6	37 8.2
Debreceni egyetem	fiú	51	56	64	57	63	34	44	55	39	63	14	24	24	26	20
	leány	—	—	—	—	—	7	—	6	9	6	12	17	20	12	21
	együtt %	51 8.0	56 9.2	64 11.1	57 8.0	63 9.7	41 10.5	44 11.3	61 16.0	48 12.3	69 15.1	26 5.5	41 9.6	44 11.1	38 8.4	41 9.1
Pécsi egyetem	fiú	47	49	64	103	70	27	30	25	39	31	12	12	5	17	12
	leány	—	1	—	—	—	1	2	6	2	11	8	8	13	5	7
	együtt %	47 7.3	50 8.7	64 11.1	103 14.4	70 10.7	28 7.0	32 10.0	31 8.3	41 10.4	42 9.2	20 4.2	20 4.6	18 4.5	22 4.8	19 4.3
Jog-akadémiák (együtt)	fiú	53	49	35	66	45	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	leány	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	együtt %	53 8.3	49 8.0	35 6.5	66 9.4	45 6.9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Összesen		636	608	577	712	652	387	368	373	401	458	470	429	397	452	449
%		100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

VII. Többes és vagylagos pályatervek érettségizőink pályaválasztásában.

A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
	tanévben			tanévben	
Autómérnök vagy szerelő..	1	—	Állatorvos v. jogász v. lel- kész	—	1
Autószerelő v. sporttudósító	1	—	Állatorvos v. katona	5	1
Áviatikus v. jogász	1	—	„ „ „ v. köz- gazda	1	—
Államhivatalnok v. bank- tisztviselő	—	1	Állatorvos v. katona v. vas- utas	1	—
Államhivatalnok v. jogász ..	—	1	Állatorvos v. kereskedő	—	1
„ „ katona..	—	2	„ „ lelkész	—	2
„ „ keres- kedő	—	1	„ „ „ v. ka- tona v. közigazda	—	1
Államhivatalnok v. rajz- tanár	—	1	Állatorvos v. lelkész v. tanár	1	—
Állatorvos v. bíró v. tiszt- viselő v. ügyvéd.....	1	—	„ „ mérnök	1	1
Állatorvos v. csendőrtiszt v. katona v. rendőrtiszt v. tornatanár	—	1	„ „ „ v. ke- reskedő	—	1
Állatorvos v. erdész v. jegyző	1	—	Állatorvos v. mérnök v. ta- nár v. ügyvéd	1	—
Állatorvos v. erdész v. jo- gász	—	1	Állatorvos v. mérnök v. ve- gyész	1	—
Állatorvos v. építésmérnök	—	1	Állatorvos v. orvos	3	—
„ „ gazdász	3	—	„ „ „ v. tanár	—	1
„ „ „ v.	—	1	„ „ „ „ vas- utas	1	—
jegyző v. katona	—	1	Állatorvos v. rendőrtiszt- viselő v. vasutas	1	—
Állatorvos v. gazdász v. jo- gász	—	1	Állatorvos v. tanár	1	1
Állatorvos v. gazdász v. ka- tona	—	1	Banktisztviselő v. diplomata	—	1
Állatorvos v. gazdász v. mérnök	—	1	„ „ „ „	—	1
Állatorvos v. gazdász v. or- vos	—	1	Banktisztviselő v. fakeres- kedő v. orvos	1	—
Állatorvos v. gyógyszerész	—	1	Banktisztviselő v. jogász ..	1	—
Állatorvos v. gyógyszerész v. ügyvéd	—	1	„ „ kereskedő ..	—	1
Állatorvos v. hivatalnok ..	—	1	„ „ mérnök ..	1	—
„ „ jegyző	2	—	„ „ rádió- mérnök v. ügyvéd	—	1
„ „ „ v. lel- kész	2	—	Banktisztviselő v. tanár ..	—	1
Állatorvos v. jogász	3	5	„ „ vasutas ..	1	—
„ „ „ v. ke- reskedő	1	—	„ „ ügyvéd ..	—	1
			Bányamérnök v. erdőmér- nők	1	—

A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
Erdőmérnök v. katona . . .	1	1	Építésmérnök v. mérnök . .	—	2
„ „ „ „ v.			„ „ orvos . . .	—	1
ügyvéd	—	1	„ „ v. „ön- kéntes“	1	—
Erdőmérnök v. közigazga- tási tisztviselő	—	1	Építésmérnök v. orvos v.	2	—
Erdőmérnök v. kultúrmér- nök	1	—	ügyvéd	2	—
Erdőmérnök v. orvos	1	—	Építésmérnök v. rajztanár	2	—
„ „ tanár	1	—	„ „ tanár	3	—
„ „ tengerész . .	1	—	„ „ tanárnő . .	1	—
„ „ tornatanár . .	—	1	„ „ torna- tanár	—	2
„ „ vasutas . . .	1	—	Építésmérnök v. zenemű- vész	1	—
Elektromérnök v. építész . .	—	1	Fakereskedő v. mérnök . . .	1	—
„ „ orvos . . .	2	—	Festőművész v. grafikus . .	1	—
„ „ „ „ v.			„ v. műépítész v.		
tanár v. vegyész	2	—	katona	1	—
Elektromérnök v. vegyész- mérnök	1	—	Festőművész v. orvos v.		
Elektrotechnikus v. katona	1	—	újságíró	—	1
v. tanár	1	—	Festőművész v. textilmér- nök	1	—
Énekművész v. tanár v. ta- nító	1	—	Festőművész v. textilmér- nök v. kereskedő	—	1
Építésmérnök v. gazdasz . .	—	1	Fizikus v. orvos v. vegyész	—	1
„ „ gépész- mérnök	2	2	Fogtechnikus v. hivatalnok	1	—
Építésmérnök v. gépész- mérnök v. műszaki tisztv.	1	—	„ „ jogász . . .	1	—
Építésmérnök v. gépész- mérnök v. orvos	1	—	Folyamőrtiszt v. jogász v.		
Építésmérnök v. gépész- mérnök v. ügyvéd	—	1	pilóta	—	1
Építésmérnök v. gépész- mérnök v. vegyész	—	1	Gabonakereskedő v. gépész- mérnök	1	—
Építésmérnök v. jogász . .	1	2	Gabonaügynök v. orvos . .	1	—
„ „ „ „ v.			Gazdász v. gépésmérnök . .	1	—
képzőművész	—	1	„ „ „ „ v.		
Építésmérnök v. jogász v.	1	—	katona	1	—
tanár	1	—	Gazdász v. gépésmérnök v.		
Építésmérnök v. katona . .	—	2	mérnök	1	—
„ „ „ „ v.			Gazdász v. gyógyszerész . .	—	1
mérnök	—	1	„ „ „ „ v.		
Építésmérnök v. lelkész v.	—	1	jegyző v. jogász v. lelkész		
rajztanár v. tanár	—	1	v. órász v. pilóta v. posta- tiszt v. szerzetes v. szí- nész v. tanár v. vámtiszt	—	1
			Gazdász v. gyógyszerész v.		
			katona	—	1

A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
Gazdász v. gyógyszerész v. vegyszer	—	1	Gépészmérnök v. gyógyszer. " " " " v.	—	1
Gazdász v. jegyző	1	—	jogász v. orvos	—	1
" " " " v. jogász	2	—	Gépészmérnök v. jogász . .	2	4
" " " " tanár	1	—	" " " " v.	—	—
" " jogász	16	12	mérnök v. orvos	1	—
" " " " v. katona	1	—	Gépészmérnök v. jogász v. tanár	1	1
" " " " v. keres- kedő	1	—	Gépészmérnök v. katona . .	—	5
" " " " lelkész	1	—	" " " " v.	—	—
" " " " orvos	—	2	lelkész	1	—
" " " " vasutas	1	—	Gépészmérnök v. katona v. tanár	1	—
" " katona	2	4	Gépészmérnök v. katona v. tornatanár v. vegyész . .	1	—
" " " " v. képző- művész	1	—	Gépészmérnök v. kereskedő v. zeneművész	2	—
Gazdász v. katona v. köz- tisztviselő	—	1	Gépészmérnök v. közgazga- tási tisztviselő	1	—
Gazdász v. katona v. lelkész " " " " v. tanár	—	1	Gépészmérnök v. kultúrmér- nök	1	1
" " " " textil- mérnök	—	1	Gépészmérnök v. kultúrmér- nök v. orvos	1	—
Gazdász v. katona v. vas- utas	1	—	Gépészmérnök v. kultúrmér- nök v. orvos	1	—
Gazdász v. kereskedő	—	1	Gépészmérnök v. kultúrmér- nök v. tisztviselő	—	1
" " " " v. orvos	1	—	Gépészmérnök v. lelkész . .	1	—
Gazdász v. kertész	—	1	" " " " v.	—	—
" " lelkész	5	2	orvos	1	—
" " " " v. pilóta v. vasutas	—	1	Gépészmérnök v. orvos . . .	2	3
Gazdász v. lelkész v. vas- utas	—	1	" " " " v.	—	—
Gazdász v. mérnök	5	—	ügyvéd	—	1
" " " " v. orvos	1	—	Gépészmérnök v. orvos v. vegyész	1	1
" " " " orvos	2	1	Gépészmérnök v. tanár . .	1	2
" " " " v. ügyvéd	—	1	" " vasutas	2	—
" " postatisztviselő	1	—	" " vegyész	3	3
" " régész	—	1	Gyógypedagógus v. tanárnő tanár " " torna- tanár	—	2
" " tanár	1	2	Gyógyszerész v. jegyző . . .	—	1
" " tanárnő	—	1	" " jogász	2	3
" " textilmérnök	—	1	" " " " v.	—	—
" " tisztviselő	1	—	katona v. orvos	—	1
" " tornatanár	—	3			
" " ügyvéd	2	4			
" " vegyész	2	—			
Geológus v. zoológus	—	1			

A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási bevalló- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
Gyógyszerész v. katona v. lelkész	—	2	Hajóstiszt v. lelkész	1	—
Gyógyszerész v. kereskedő	—	1	Háztartásbeli v. tanárnő ..	4	—
„ „ közgazda- tási tisztviselő	—	2	„ „ v. zenemű- vész	1	—
Gyógyszerész v. közgazda v. ügyvéd	—	1	Hegedűművész v. mérnök ..	1	—
Gyógyszerész v. lelkész	1	2	Hegedűtanár v. jogász	1	—
„ „ „ „ v. orvos	—	1	Hitoktatónő v. orvosnő ..	1	—
Gyógyszerész v. lelkész	1	2	„ „ „ tanárnő ..	—	1
„ „ „ „ v. orvos	—	1	Hivatalnok v. iparos	1	—
Gyógyszerész v. lelkész v. orvos v. ügyvéd	1	—	„ „ „ jogász	1	1
Gyógyszerész v. orvos	5	2	„ „ „ „ v. ka- tona	1	—
„ „ „ „ v. vegyszer	—	3	Hivatalnok v. jogász v. ka- tona v. közgazda	—	1
Gyógyszerész v. tanár	1	—	Hivatalnok v. katona	—	1
„ „ „ tornatanár ..	—	1	„ „ „ „ v. közgazdász	1	—
„ „ „ ügyvéd ..	1	—	Hivatalnok v. katona v. lelkész	—	1
„ „ „ vegyszer ..	1	1	Hivatalnok v. kereskedő ..	—	1
Gyógyszerésznő v. háztar- tásbeli	1	—	„ „ „ lelkész	1	—
Gyógyszerésznő v. hivatal- noknő	1	—	„ „ „ mérnök	—	1
Gyógyszerésznő v. hivatal- noknő v. tanárnő	1	—	„ „ „ orvos	1	1
Gyógyszerésznő v. iparmű- vész v. tanárnő	—	1	„ „ „ „ v. ügyvéd	—	1
Gyógyszerésznő v. kozme- tikus	—	1	Hivatalnok v. rajztanár ..	1	—
Gyógyszerésznő v. orvosnő ..	2	2	„ „ „ tanár	2	3
„ „ „ „ v. tanárnő	—	1	„ „ „ „ v. ügy- véd	1	—
Gyógyszerésznő v. orvosnő ..	2	2	Hivatalnok v. tornatanár ..	—	1
„ „ „ „ v. tanárnő	—	1	„ „ „ „tudós“	—	1
Gyógyszerésznő v. orvosnő v. tornatanárnő	—	2	„ „ „ ügyvéd	1	3
Gyógyszerésznő v. tanárnő ..	11	10	„ „ „ vasutas	1	—
„ „ „ „ „ v. tanítónő	1	—	Hivatalnoknő v. nyelvtan- árnő	2	—
Gyógyszerésznő v. tanárnő v. zenetanárnő	—	1	Hivatalnoknő v. orvosnő ..	2	1
Gyógyszerésznő v. tanítónő ..	3	—	„ „ „ szobrász ..	1	—
„ „ „ „ „ nő	1	—	„ „ „ tanárnő	3	—
Gyógyszerésznő v. újságíró ..	—	2	„ „ „ „ v. újságíró	1	—
Hajóstiszt v. jogász	1	—	Iparművész v. jogász	—	1
„ „ „ katona v. mér- nök	1	—	„ „ „ kereskedő ..	—	1
„ „ „ „ „ nő	1	—	„ „ „ közgazda v. mérnök	1	—
„ „ „ „ „ nő	1	—	Iparművész v. mérnök	1	—
„ „ „ „ „ nő	1	—	„ „ „ tisztviselő ..	—	1

A pályaválasztási beállók- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási beállók- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
	tanévben			tanévben	
Jogász v. postatisztviselő ..	—	1	Katona v. szerzetes	1	1
„ „ rendőrtisztviselő			„ „ tanár	8	13
v. tornatanár	1	—	„ „ „ v. tengerész	1	—
Jogász v. „sportújságíró“ ..	1	—	„ „ „ „ torna-		
„ „ szerzetes	11	—	tanár	—	1
„ „ színész v. tanár ..	1	—	Katona v. tanár v. vasutas	1	—
„ „ tanár	21	26	„ „ tengerész	1	—
„ „ „ v. „teolo-			„ „ tisztviselő	2	5
gus“	1	—	„ „ „ v. vas-		
Jogász v. teologus	2	—	utas	1	—
„ „ tornatanár	1	3	Katona v. tornatanár	1	7
„ „ vasutas	1	4	„ „ „ v. ze-		
„ „ vegyész	1	1	neművész	—	1
„ „ újságíró	—	1	Katona v. ügyvéd	5	1
„ „ zeneművész	1	3	„ „ vasutas	6	3
Katona v. kereskedő	2	—	„ „ vegyészmérnök ..	1	—
„ „ képzőművész ..	1	—	„ „ zeneművész	1	—
„ „ közgazda	1	—	Kereskedő v. képzőművész	—	1
„ „ lelkész	3	5	„ „ „ lelkész	1	—
„ „ „ v. mérnök ..	—	1	„ „ „ „matemati-		
„ „ „ „ „			kus“	1	—
v. tanár	—	1	Kereskedő v. mérnök	3	2
Katona v. lelkész v. orvos ..	—	2	„ „ „ v. ta-		
„ „ „ „ vasutas ..	—	1	nár	1	—
„ „ „ „ „ ügyvéd	1	—	Kereskedő v. orvos	5	1
„ „ „ „ mérnök	6	14	„ „ „ v. tanár ..	1	1
„ „ „ „ v. rend-			„ „ „ orvosnő	1	2
őrtisztviselő v. vasutas ..	—	1	„ „ „ postatiszt ..	1	—
Katona v. mérnök v. tanár	2	3	„ „ „ tanár	4	2
„ „ „ „ „ v.			„ „ „ tanárnő	—	3
ügyvéd	1	—	„ „ „ tanítónő	1	—
Katona v. „műgyetem“ ..	1	—	„ „ „ tornatanárnő ..	1	—
„ „ „ orvos	5	14	„ „ „ tisztviselő ..	2	—
„ „ „ „ v. vasutas	—	1	„ „ „ ügyvéd	4	—
„ „ „ „ „ vegyész	—	1	Kertész v. mérnök v. tanár	1	—
„ „ „ „ „ postatiszt	—	2	„ „ „ vasutas	1	—
„ „ „ „ „ v. ta-			„ „ „ zeneművész	—	1
nár v. zenetanár	—	1	Kertész v. tanárnő	2	—
Katona v. postatiszt v. vas-			Képzőművész v. tanár	1	—
utas	1	—	„ „ „ teologus ..	1	—
Katona v. rendőrtiszt	1	2	„ „ „ színésznő ..	—	1
„ „ „ „ v.			„ „ „ „tanárnő ..	2	1
vasutas	1	—	Kohómérnök v. orvos v. ta-		
			nár	—	1
			Kohómérnök v. vegyész ..	—	1
			Konzul v. tengerész	1	—

A pályaválasztási beállók- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási beállók- ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
Könyvkereskedő v. orvosnő v. színpadi rendező	1	—	Mérnök v. orvos	22	5
Közzgazda v. közig. tisztv.	1	—	„ „ „ v. szerzetes- tanár	1	—
„ „ mérnök	—	1	Mérnök v. orvos v. tanár ..	2	2
„ „ orvos v. ügyvéd ..	—	1	„ „ „ „ ügyvéd ..	1	3
„ „ színész	1	—	„ „ „ „ postatiszt ..	—	1
„ „ „szociológus“ ..	—	1	„ „ „ „ rajztanár	1	—
„ „ „technikus“ ..	1	—	„ „ „ „ sórfőző	1	—
„ „ textilmérnök ..	1	—	„ „ „ „ tanár	16	14
„ „ tornatanár ..	—	1	„ „ „ „ tisztviselő	2	—
„ „ ügyvéd	1	—	„ „ „ „ tudós“	—	1
Közig. tisztv. v. lelkész v. mérnök v. tanár	1	—	„ „ „ „ ügyvéd	5	5
„ „ „ mérnök ..	1	—	„ „ „ „ vasutas v. „más“	1	—
„ „ „ „rendőrtisztv.	—	1	Műkertész v. nyelvtanár ..	1	—
„ „ „ v. tanár ..	1	—	Műszerész v. orvos	1	—
„ „ „ „ ügyvéd ..	—	1	Művészettörténész v. tanár- nő	1	—
Lelkész v. „matematikus“ v. ügyvéd	1	—	„Művésznő“ v. tanárnő ...	1	—
„ „ mérnök v. orvos.	1	1	Nyelvtanárnő v. orvosnő ..	2	—
„ „ „ „ „	—	—	Orvos v. „bármiegyéb“	1	—
v. ügyvéd	1	—	Orvos v. operaénekes	1	—
Lelkész v. mérnök v. tanár ..	1	1	„ „ „ „ rajztanár v. torna- tanár	—	1
„ „ „ „művész“	—	1	Orvos v. tanár	18	14
„ „ „ orvos	9	3	„ „ „ „ v. tisztv. ..	1	—
„ „ „ „ v. tanár ..	2	—	„ „ „ „ „ ügyvéd ..	—	2
„ „ „ „ v.	—	—	„ „ „ „ „ vegyész- mérnök	—	1
ügyvéd	2	—	„ „ „ „ textilmérnök ..	2	—
Lelkész v. rajztanár	1	2	„ „ „ „ tisztviselő	1	—
„ „ „ „ v. vas- utas	1	—	„ „ „ „ „ v. ügy- véd	1	—
Lelkész v. színész	1	—	Orvos v. tornatanár	1	3
„ „ „ tanár	20	14	„ „ „ „ újságíró	1	—
„ „ „ „ v. torna- tanár	—	1	„ „ „ „ ügyvéd	9	6
Lelkész v. tanár v. ügyvéd ..	—	1	„ „ „ „ v. vegyész- mérnök	1	—
Lelkész v. tanító	—	1	Orvosnő v. tanárnő	8	14
„ „ tengerész	2	—	„ „ „ „ testnevelő ..	1	—
„ „ „ tisztviselő	—	2	„ „ „ „ ügyvédnő	1	—
„ „ „ újságíró	—	2	„ „ „ „ vegyész	—	3
„ „ „ ügyvéd	—	2	„Politikus“ v. tanár v. új- ságíró	—	1
„ „ „ vasutas	4	—	„Politikus“ v. újságíró v. ügyvéd	—	1
„ „ „ vámtisztviselő ..	1	—			
„Matematikus“ v. mérnök ..	—	1			
Mechanikus v. mérnök	1	—			

A pályaválasztási beállók ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az		A pályaválasztási beállók ívekben előfordult többes pályatervek	Elő- fordult esetek száma az	
	1927/28.	1931/32.		1927/28.	1931/32.
	tanévben			tanévben	
Postatisztviselő v. rendőr- tisztviselő v. vasutas ..	2	—	Tanárnő v. tanítónő	15	—
Postatisztviselő v. vasutas .	6	2	„ „ tornatanárnő ..	—	2
Postatisztviselő v. várme- gyei tisztviselő	1	—	„ „ újságíró	1	—
Rajztanár v. rendőrtisztvi- selő v. tornatanár	—	1	„ „ vegyész	—	2
Rajztanár v. tanár	—	1	„ „ zeneművész	2	—
„ „ „ v. torna- tanár	—	1	Tanítónő v. lelkész	1	—
Rajztanár v. tisztviselő	—	1	„Technikus“ v. tisztviselő .	1	—
„ „ újságíró	1	—	Textiliparos v. tornatanárnő	1	—
„ „ vegyész	—	1	Textilmérnök v. vasutas ..	1	—
Rádiómérnök v. sütőmester	1	—	Tisztviselő v. „tudós“	1	—
Rendőrtisztviselő v. tanár .	—	2	„ „ ügyvéd	4	—
Színész v. zeneszerző	1	—	„ „ vasutas	—	1
Színésznő v. tanárnő	—	1	„ „ vegyész mérn.	1	—
Tanár v. tisztviselő	2	2	Ügyvéd v. újságíró	2	—
„ „ ügyész	—	1	„Ügyvéd és ebből kifolyó- lag politikus“	1	—
„ „ ügyvéd	1	8	Ügyvéd v. vasutas	1	1
„ „ vasutas	1	1	„ „ vegyész	—	1
„ „ vegyész	—	4	Újságíró v. vegyész mérnök .	1	—
„ „ zenetanár	—	2	Vasutas v. vámtisztviselő ..	1	—
			Vegyész v. zeneművész ..	—	1

